

डिसेम्बर 2004

Rs. 12 /-

संस्कृत

चन्दमामा

जि-मेन इत्याद्या
राष्ट्रमाथा पठ्यताम
पुनश्चिन्त मासं

G-man

एतस्य अङ्कस्य विशेषाः

सम्पुटः - २१ दिसम्बर - २००४ सञ्चिका - ९

भल्लुकमान्त्रिकः

१३

उच्चकोटिकं प्रेम
(वेतालकथा)

१९

कपिरूपी
स्फुरद्रूपी जातः ।

२५

विष्णुपुराणम्

४९

अन्तरङ्गम्

- ★ रजतदीपः ... ८ ★ गोवर्धनस्य चयनम् ... ९
- ★ भल्लुकमान्त्रिकः - १२ ... १३ ★ उच्चकोटिकं प्रेम ... १९
- ★ कपिरूपी स्फुरद्रूपी जातः ... २५
- ★ लालबहादुरशास्त्री ... २४ ★ पारस्परिकं वैरम् ... ४६
- ★ विष्णुपुराणम् - १२ ... ४९ ★ कोरियादेशस्य
- पौराणिककथा ... ५५ ★ वाचकानां कृते कथास्पर्धा ... ५६
- ★ कृष्णपक्षिणः शापविमोचनम् ... ६०
- ★ आर्यः - १६ ... ६३ ★ भारतीयपत्रालयस्य १६७
- तमं वर्षं जातम् ... ७७ ★ पुटोऽयं भवताम् ... ६८
- ★ चित्रशीर्षिकास्पर्धा ... ७०

ग्राहकशुल्कम् -
अमेरिका-केनडादेशयोः कृते
प्रतिकृतिमूल्यम् - \$२
वार्षिकं शुल्कं - \$२०
भारतीयं धनं 'Chandamama
India Limited' नाम्ना प्रेष्यताम् -
Subscription Division
CHANDAMAMA INDIA LIMITED
No. 82, Defence Officers Colony,
Ekkatuthangal, CHENNAI - 600 097
E.mail : subscription@chandamama.org

ग्राहकशुल्कविवरणम्

वायुयानेन भारतेतरदेशान् प्रति
वार्षिकं (१२ सञ्चिकाः) - रु. १००/-
भारते रु. १४४/- (डुक्पोस्ट द्वारा)
भारतीयं धनं D.D.द्वारा धनदेश (M.O.)द्वारा वा
'Chandamama India Limited' नाम्ना प्रेषणीयम् ।

For booking space in this magazine please contact:

CHENNAI Shivaji : Ph : 044-22313637 / 22347399

Fax: 044-22312447, Mobile: 98412-77347

email: advertisements@chandamama.org

DELHI : OBEROI MEDIA SERVICES, Telefax (011) 22424184

Mobile: 98100-72961, email: a.s.oberoi@indiatimes.com

संस्थापकौ -
चक्रपाणिः, बि.नागिरेडुः च

शिक्षाविषये विशेषावधानम्

डिसेम्बरमासस्य दिनदर्शिका यदि दृश्यते तर्हि तत्र बहवः अन्ताराष्ट्रियदिवसाः दृष्टिगोचराः भवन्ति । विश्वीयम् एड्सदिनं, दास्यविमुक्तिदिनम्, विकलाङ्गदिनं मानवाधिकारदिनं, पर्यटकदिनम् इत्यादीनि बहूनि दिनानि आचर्यन्ते एतस्मिन् मासे ।

एतेषां सर्वेषाम् अपि आचरणानां केचन सामान्याः उद्देशाः भवन्ति । ते च - व्यक्तेः अधिकारस्य परिरक्षणं, व्यक्तिजीवनस्तरस्य समुन्नयनं, प्रतिदिनं सर्वेऽपि आनुकूल्यभावं यथा आप्नुयुः तथा करणं, बन्धुमित्रादयः सन्तोषेण यथा तिष्ठेयुः तथा प्रयासः, शान्तजीवनयापनम् इत्यादयः ।

एषा आदर्शस्थितिः झटित्येव न सम्पत्स्यते इति तु सत्यम् एव । सर्वकारस्य, तदीयस्य समाजाभिवृद्धिविभागस्य च सर्वविधाः अपि प्रयत्नाः यथाशक्ति सर्वैः प्रोत्साहिताः चेत् एव प्रायः कार्यसिद्धेः वेगः वर्धेत ।

ये विद्यालयं गत्वा औपचारिकं शिक्षणं प्राप्तुम् असमर्थाः जाताः तेषां शिक्षणाय सर्वाः समाजसेवासंस्थाः स्वस्य कार्यजातेषु प्राथम्यं कल्पयेयुः । यदि एतादृशानां शिक्षणं उत्तमतया भवेत् तर्हि महान् एव विजयः साधितः इव, महती सिद्धिः आसादिता इव ।

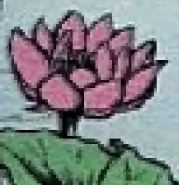
कैश्चित् सङ्घटनैः एतस्मिन् क्षेत्रे पादार्पणं कृत्वा अत्यल्पे एव काले महती सिद्धिः आसादिता अस्ति अपि । तत्र कारणं - ते अन्यैः अप्रविष्टानि स्थानानि कार्याय चितवन्तः आसन् ।

वर्षम् एतत् समाप्तप्रायम् अस्ति । एतदवसरे सर्वेऽपि बालः विद्यालये उपस्थितः यथा भवेत्, तत्र च सम्यक् अध्ययनं च यथा कुर्यात्, तथा अस्माभिः सर्वैः अपि अवधातव्यम् ।

उपसर्पतु नवं वर्षं नवं हर्षं दद्यात् इति आशास्महे वयम् ।

सम्पादकः - विश्वम्

Visit us at : <http://www.chandamama.org>

रजतदीपः

हे मपुरस्य न्यायालये रजतदीपसम्बद्धः कस्यचन अभियोगस्य विचारणा प्रचलति स्म । केशवनामकस्य गृहे रजतदीपस्य चौर्यं प्रवृत्तम् आसीत् । केशवः न्यायाधीशम् अवदत् - "आर्य ! श्रावणशुक्रवासरे मम पत्नी व्रतस्था सती काश्चन गृहिणीः गृहं प्रति निमन्त्रितवती आसीत् । व्रतसमाप्त्यनन्तरं सर्वासां निर्गमनात् परं तया ज्ञातं यत् गृहे रजतदीपस्य चौर्यं प्रवृत्तम् अस्ति इति । एतत् चौर्यं माधवस्य पत्नी गुणवती एव कृतवती अस्ति" इति ।

तदा न्यायाधीशः अपृच्छत् - "माधवस्य पत्नी गुणवती एव एतत् चौर्यं कृतवती इत्यत्र किं प्रमाणम् ?" इति ।

"सप्ताहात् पूर्वं गुणवत्याः गृहे एकं शुभकार्यम् आसीत् । तदर्थं मम पत्नी तस्याः गृहं गतवती आसीत् । पूजासमये तत्र स्थापितः दीपः मम पत्न्या अभिज्ञातः । कृपया दीपं मह्यं दापयतु" इति अवदत् केशवः ।

"सः दीपः भवतः एव इत्यत्र किं प्रमाणम् ?" इति न्यायाधीशः अपृच्छत् ।

"अस्मद्गृहस्य दीपः विशिष्टः अस्ति । तदुपरि 'ॐ' इति लिखितम् अस्ति" इति उत्तरं दत्तवान् केशवः ।

तदा न्यायाधीशः पुनः अवदत् - "मम गृहे अपि तादृशः एव दीपः अस्ति खलु !" इति ।

"तदेव मया अपि वक्तुम् इष्टम् आसीत् । माधवस्य पत्नी मम गृहात् यं दीपं चोरितवती तं भवतः पत्न्यै विक्रीतवती इति श्रूयते । अतः सः दीपः इदानीं भवतः गृहे अस्ति" इति अवदत् केशवः ।

एतत् श्रुत्वा न्यायाधीशः, तत्रत्याः अन्ये च आश्चर्येण स्तब्धाः जाताः ।

गोवर्धनस्य चयनप्रक्रिया

गोवर्धनः धनिकेषु अग्रगण्यः । तस्य शतैकरूपरिमिता भूमिः कृषियोग्या आसीत् । तेन सह सः चतुर्विधवाणिज्यमपि करोति स्म । अतः तस्य सर्वस्य पर्यवेक्षणाय, तेन उक्तं कार्यं कर्तुं, तस्य सर्वस्मिन् कार्ये तेन सह साहाय्यार्थं च कश्चन योग्यः सहायकः आवश्यकः आसीत् ।

‘कश्चन सहायकः गोवर्धनेन अपेक्ष्यते’ इति वार्ता श्रुत्वा सीतारामः, भीमः, राजगोपालः चेति त्रयः तरुणाः आगताः ।

गोवर्धनः आगतेषु त्रिषु सीतारामं प्रथमम् आहूतवान् । सीतारामस्य गृहस्थित्यादिविषये पृष्ठवान् च । सीतारामः स्वस्य विषयं सविनयम् उक्तवान्— “अहं विद्यावान् । महान् परिवारः मम । अतः कश्चन उद्योगः आवश्यकः । भवता यानि कार्याणि उच्यन्ते तानि श्रद्धया अहं करिष्यामि” इति ।

“भवता होशियारपुरे स्थितः धर्मराजः द्रष्टव्यः । सः उत्तमः पाचकः ! तस्मात् भवान्

तां पाकविद्याम् अभ्यस्य आगच्छतु” इति उक्तवान् गोवर्धनः ।

“मम सर्वेषु कार्येषु कश्चन सहायकः आवश्यकः इति भवतः अपेक्षा आसीत् । किन्तु इदानीं पाकविद्याविषयं वदन् अस्ति खलु भवान् ! आश्चर्यं जायमानमस्ति मम” इति उक्तवान् सीतारामः ।

“अत्र आश्चर्यकरं किम् अस्ति ? सर्वदा गृहे कृतम् पाकमेव खादामि । किन्तु कार्य-निमित्तं यदा बहिः गच्छामि तदा मम पत्नी मया सह आगन्तुं न शक्नोति । तादृशे अवसरे मम कस्यचन पाचकस्य आवश्यकता भवति” इति उक्तवान् गोवर्धनः ।

“अहं पाकं कर्तुं न जानामि । किन्तु केषुचित् एव दिनेषु पाककार्यं ज्ञातुं मम कौशलं तु अस्ति एव । तदर्थं होशियारपुरपर्यन्तं गमनं नावश्यकम् । मम माता समीचीनं पाकं जानाति । तस्याः सकाशात् एव अहं पाककलां ज्ञास्यामि” इति उक्तवान् सीतारामः ।

“अन्ये अतिरुचिकरं पाकम् एव कुर्युः नाम, तथापि धर्मराजेन कृते पाके एव अधिकरुचिः अस्ति इति मम तु भावना । अपि च धर्मराजात् अवगन्तव्यः अन्योऽपि विषयः अस्ति यत् सः परितः यानि पाकवस्तूनि लभ्यन्ते तैरेव रुचिकरं पाकं कर्तुं समर्थः । जलं विना, अग्निं विना, लवणं विना वापि रुचिकरं पाकं कर्तुमपि सः समर्थः एव । अतः धर्मराजतः ये पाकशिक्षणं प्राप्नुवन्ति ते समुद्रे मरुभूमौ अन्यत्र यत्रकुत्रचित् वा पाकविषये समस्यां न अनुभवन्ति” इति गोवर्धनः सविश्वासम् उक्तवान् ।

गोवर्धनस्य वचनैः सीतारामे नैराश्यम् अजायत । तेन उक्तम् - “महोदय ! भवतः अहम् अनेकाः विद्याः ज्ञात्वा योग्यः महापुरुषः भवेयम् इति मम चिन्तनम् आसीत् ।

किन्तु भवान् तु मादृशं न इच्छति, अपि तु कञ्चित् पाचकम् अपेक्षते” इति ।

“भवान् महापुरुषः भवतु इत्येतदर्थं मया भवान् न आहूतः” इति वदन् गोवर्धनः सीतारामं सम्प्रेष्य भीमम् आहूतवान् ।

भीमः स्वपरिचयं वदन् - “अहं विद्यावान् अस्मि । कठिनम् अपि कार्यम् अहं सलीलं करिष्यामि । बहवः धनिकाः माम् आहूतवन्तः कार्यकरणाय । किन्तु भवतः या प्रसिद्धिः अस्ति सा माम् अत्रैव आगन्तुं प्रेरितवती । अतः भवतः समीपे कार्यं कर्तुम् अहम् आगतः अस्मि” इति उक्तवान् ।

तदा गोवर्धनः यानि वाक्यानि सीतारामं श्रावितवान् तानि वाक्यानि एव भीममपि उक्तवान् । भीमः तत् श्रुत्वा महता उत्साहेन - “पाककार्ये अहं निपुणः । गृहे मम मातुः अस्वास्थ्यसमये मया एव पाकः क्रियते । धर्मराजात् अपि यदि अहं शिक्षणं प्राप्नुयां तर्हि इतोऽपि स्वादुं पाकं कर्तुं शक्नुयाम्” इति उक्तवान् ।

गोवर्धनः अस्मिन् विषये असहनां प्रकटयन् उक्तवान् - “धर्मराजः तु तस्मै एव शिक्षणं दास्यति येन पूर्वं पाकविषयः किञ्चिदपि न ज्ञातः । अतः भवन्तं सः न बोधयेत्” इति ।

भीमः झटिति उक्तवान् - “स्वामिन् । मया पाकविषयः ज्ञातः अस्ति इति अहं तं न वदिष्यामि एव । तदा अवश्यम् एव सः मां पाककलां पाठयेत्” इति ।

“सत्यांशः भवता न ज्ञातः । यः पाककरणं किञ्चिद् वा जानीयात् सः धर्मराजेन पाठ्यमानं पाकशास्त्रस्य कौशलं ज्ञातुं न

प्रभवेद् एव” इति उक्तवान् गोवर्धनः ।

तदा भीमः दैन्येन उक्तवान् - “महोदय, मयि सामर्थ्यमस्ति इति दर्शयितुं मया असत्यम् उक्तम् । यदि मह्यं भवता उद्योगः दास्यते तर्हि मया निष्कपटतया कार्यं करिष्यते” इति ।

गोवर्धनः स्वस्य अनङ्गीकारं सूचयन् - “भवता मयि सदभिप्रायः नोत्पादितः । आरम्भे एव यदि भवान् सत्यं कथितवान् स्यात् तर्हि प्रायः उद्योगं प्राप्तवान् अभविष्यत् । किन्तु इदानीं सः अवसरः नष्टः” इति उक्त्वा भीमं प्रेषितवान् ।

ततः राजगोपालनामकं सः आहूतवान् । राजगोपालः अपि स्वपरिचयादिकम् उक्त्वा - “महोदय ! अहं दरिद्रः । किमपि कार्यं मया इतः पूर्वं श्रद्धया न कृतम् । यतः अहं भीतः भवामि स्म यत् यदि श्रद्धया कार्यं कुर्यां तर्हि कदाचित् अधिकानि कार्याणि मया करणीयानि भवेयुः इति । अनेनैव कारणेन कोऽपि मां कार्यं न वदति । इदानीं मम गृहस्य दायित्वं मम अग्रजस्य, तत्पत्न्याः च अस्ति । तौ उभावपि माम् अग्रयोजकं मत्वा गृहात् निष्कासितवन्तौ । वञ्चनामार्गम् आश्रित्य मया कानिचन दिनानि यापितानि । किन्तु सत्यांशः यदा जनैः ज्ञातः अभवत् तदा ते मां प्रेषितवन्तः । जीवननिर्वहणाय चौर्यमपि मया कृतम् । तेन कारागृहवासोऽपि अनुभूतः । कारागृहे मया पाकशास्त्रम् अधीतम् । मम व्यवहारेण सन्तुष्टाः कारागृहाधिकारिणः मां पूर्वमेव विमुक्तं कृतवन्तः । किन्तु कारागृहात् आगतं मां सर्वेऽपि चोरमेव भावयन्ति । कोऽपि मह्यम् उद्योगं दातुं न सिद्धः । भवान् दयालुः

अस्ति । यदि मह्यम् अवकाशः दीयेत तर्हि अवश्यम् अहं भवतः विश्वासपात्रतां प्राप्नुयाम्” इति उक्तवान् ।

सर्वं श्रुतवान् गोवर्धनः तमपि धर्मराजविषयं श्रावयित्वा अवदत् - “भवता पूर्वमेव पाक-शास्त्रं ज्ञातमस्ति । अतः धर्मराजः भवन्तं पाकविद्यां न बोधयेत् । अपि च असत्यविषयम् अहं नेच्छामि । अतः भवते उद्योगं दातुं न शक्नोमि । अपि च भवता चौर्यं कृत्वा दण्डनमपि प्राप्तम् । अतः भवते उद्योगदानं न समीचीनमिति भावयामि । मम अभिप्रायः समीचीनः किल ?” इति ।

तदा राजगोपालः अवदत् - “स्वामिन् ! धर्मराजस्य पाकः कीदृशः भवति इति भवान् जानाति । अहं धर्मराजस्य पाकतः अपि उत्तमं पाकं कर्तुं शक्नुयाम् । यदि मम पाकः रुचिकरः

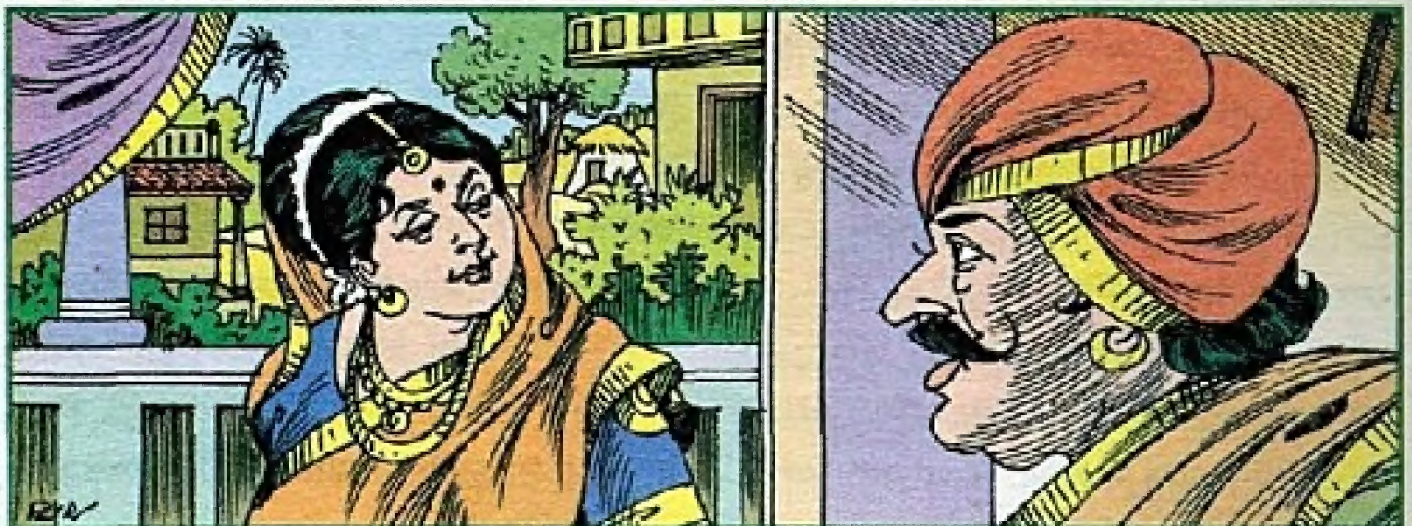
न इति भवान् चिन्तयेत् तर्हि मां कार्यात् निष्कासयतु । असत्यकथनं नेच्छामि इति उक्तवान् भवान् । कानिचन दिनानि कार्यं कर्तुं मह्यम् अवकाशं ददातु । तेषु दिनेषु एकमपि असत्यं मया उक्तं चेत् माम् उद्योगात् निष्कासयितुम् अर्हति भवान् । एक अवकाशः मह्यं दीयताम् इति मम प्रार्थना” इति ।

गोवर्धनः किञ्चित् कालं चिन्तयित्वा तस्मै उद्योगस्य दानम् अङ्गीकृतवान् । एषा वार्ता यदा गोवर्धनस्य पत्न्या ज्ञाता तदा सा भीता सती पत्युः समीपम् आगत्य उक्तवती - “योग्यकुलात् आगताय सीतारामाय उद्योगः न दत्तः । सज्जनः भीमः अपि भवता तिरस्कृतः । किन्तु इदानीं तादृशाय उद्योगं दत्तवान् अस्ति भवान्, यः कश्चन चोरः वञ्चकः असत्यवादी च आसीत् । तादृशः अस्माकम् अहितं न करोति इत्यत्र कः विश्वासः ?” इति

तदा गोवर्धनः पत्नीं सान्त्वयन् उक्तवान् - “सीतारामः सज्जनः एव । किन्तु मया सह वसन् सः सर्वं ज्ञात्वा स्वतन्त्रः भवितुम् इच्छन् इतः अन्यत्र गच्छेत् । भीमस्तु स्वार्थसम्पादनाय

असत्यं वक्तुमपि सिद्धः । अतः तौ उभावपि मया निराकृतौ । तृतीयः एषः राजगोपालः अपराधं कृतवान् आसीत् इति तु सत्यम् एव । किन्तु सः तस्य फलरूपेण कारागृहवासमपि अनुभूतवान् । कारागृहस्य अधिकारिणः अस्मिन् आगतं परिवर्तनं दृष्ट्वा एव निर्धारितात् समयात् पूर्वमेव एतं विमुक्तं कृतवन्तः । एषः किमपि अगोपयन् सर्वमपि माम् उक्तवान् अस्ति । एतत् एव मम अङ्गीकारस्य कारणम् । तस्य सत्यकथनमेव तदीयायाः निष्कपटतायाः द्योतकम् । मम विश्वासपात्रतां प्राप्तुं सः योग्यः इति मम भावना । मम एषः निर्णयः कथमपि अन्यथा न भविष्यति इति अस्ति मम विश्वासः । अपि च एषा एव मानवीयता अपि । यदि अहं तस्मै उद्योगं न दद्यां तर्हि तादृशाय उद्योगं दातुम् अन्यः कोऽपि सिद्धः न भवेत् । अतः एव उद्योगः दीयते मया । एतेन सः अस्माकं गृहे चिरकालं स्थातुं प्रयत्नमपि कुर्यात्” इति ।

गोवर्धनस्य पत्नी पत्युः विचारं योग्यमिति भावितवती । राजगोपालः स्वस्य व्यवहारेण गोवर्धनस्य विश्वासपात्रतां सम्पादितवान् ।

भल्लूकमान्त्रिकः

१२

[राज्ञः दुर्मुखस्य दुर्गं वशीकृतवान् सामन्तः वधकभल्लूकादीनां ग्रहणाय स्वस्य सैनिकान् प्रेषितवान् । लुण्ठाकः नागमल्लः उक्तवान् यत् अहं दुर्मुखराजं बन्दीकृत्य आनीतवान् अस्मि इति । एतत् ज्ञात्वा सामन्तः वधकभल्लूकसमीपम् आगतवान् । क्रुद्धः दुर्मुखराजः सामन्तस्य उपरि अभिपतितवान् । तस्मात् सामन्तः पलायनरतः जातः । तदनन्तरम् ...]

सामन्तराजः स्वस्य अश्वस्य वेगं वर्धितवान् । अनुसृत्य आगच्छतः दुर्मुखराजस्य सम्मुखीकरणविचारं परित्यज्य दुर्गद्वारं प्रति अश्वं प्रेरितवान् आसीत् सः । शत्रुं दृष्ट्वा धावतः राजानं दृष्ट्वा सेनापतिः अपि सैनिकान् आज्ञापितवान् यत् सर्वैः युद्धं स्थगयित्वा प्रतिगन्तव्यम् अविलम्बेन इति ।

तदा उभौ सैनिकौ तम् अवदताम् - “श्रीमन् ! शत्रुसैनिकाः दशाधिकाः अपि न सन्ति । एतेषां संहारः न महते क्लेशाय ।

अत्रान्तरे प्राचीनः राजा नूतनराजः च परस्पर-कलहेन मरणं प्राप्नुतां नाम । तयोः मरणं जातं चेत्, शत्रुवः निगृहीताः च चेत् भवतः मार्गः निष्कण्टकः भविष्यति । तदा भवान् एव उदयगिरेः सिंहासनम् आरोढुम् अर्हति” इति ।

सैनिकयोः एतस्य वचनस्य श्रवणात् सेनापतेः मनसि सिंहासनारोहणलोभः उत्पन्नः । सः प्रतिगमनं स्थगयित्वा गजस्य उपरि उपविष्टान् वधकभल्लूकादीन् अपश्यत् । तदा

वधकभल्लुकः परशुम् उन्नीय नागमल्लं, तस्य अनुचरौ, दुर्मुखस्य अङ्गरक्षकं च दृष्ट्वा एव जागरूकतास्थितिं स्मारयन् उच्चस्वरेण अवदत् - 'दुस्साहसम् अवलम्बमानः राजा दुर्मुखः शत्रुसमूहस्य मध्यम् एकाकितया गच्छन् स्वस्य प्राणानाम् अपायं स्वयं स्वागतीकृतवान् अस्ति । एतस्मात् न राज्यं, प्रत्युत प्राणवियुक्तिः एव प्राप्तव्या भवेत् । एतदवसरे यः शत्रुः अस्माकं समीपम् आगच्छति तस्य शिरः निर्दयं कर्तयिष्यामः वयम् । राज्ञः दुर्मुखस्य रक्षणाय स्थितः एकमात्रोपायः अयम् एव' इति ।

उग्रदण्डः अपि स्वस्य शिलागदाम् उन्नीय घोरं गर्जनं कृत्वा अवदत् - 'अये, सामन्तस्य सूर्यभूपतेः सैनिकाः ! सावधानाः भवन्तु भवन्तः । यदि राज्ञः दुर्मुखस्य कोऽपि अपायः

भवेत् तर्हि मम एषा गदा भवतः सर्वेषां शिरः चूर्णीकरिष्यति' इति ।

तदनन्तरं वधकभल्लुकः, राक्षसः उग्रदण्डः च अग्रे गमनाय उद्युक्तौ । एतत् दृष्ट्वान् सेनापतिः सिंहासनप्राप्तिस्वप्नं परित्यज्य अश्वं दुर्गस्य दिशि प्रेरयन् सैनिकान् उद्दिश्य - 'गदा हस्तस्य घोर-राक्षसस्य, परशुधारिणः एतस्य वधकभल्लुकस्य च सम्मुखीकरणं सर्वथा असाध्यम् । इदानीं दुर्गम् एकम् एव अस्माकं प्राणान् रक्षितुम् अर्हति । अतः वयं झटिति दुर्गं प्रविश्य दुर्गद्वारस्य पिधानं करवाम' इति उक्त्वा पलायनम् आरब्धवान् ।

वधकभल्लुकः, नागमल्लः, अङ्गरक्षकः इत्यादयः यावत् दुर्गद्वारसमीपम् आगताः तावता कैश्चित् सैनिकैः सह दुर्गस्य अन्तः गतवान् सामन्तः झटिति दुर्गद्वारं पिहितवान् आसीत् । सामन्तस्य अवशिष्टाः सैनिकाः किञ्चिदनन्तरम् आगताः । दुर्गद्वारं पिहितं दृष्ट्वा हाहाकारं कुर्वन्तः ते इतस्ततः पलायनम् आरब्धवन्तः ।

उग्रदण्डः दुर्गद्वारस्य समीपम् आगत्य तत् पिहितं दृष्ट्वा क्रोधेन शिलागदया तत् प्रहृतवान् । तेन किमपि प्रयोजनं न सिद्धम् । सः वधकभल्लुकम् अवदत् - 'वधकभल्लुक ! सामन्तः भीरुः स्यान्नाम । तथापि तस्य चातुर्यं तु श्लाघनीयम् एव । अतः उपायेन सः आत्मरक्षणं चिन्तितवान् । इदानीं किं करणीयम् अस्माभिः ? राजा दुर्मुखः दुर्गस्य अन्तः गत्वा एकाकितया शत्रूणां मध्ये स्थितवान् अस्ति । सः स्वस्य प्राणान् कथमपि रक्षेत् नाम । अतः तद्विषये चिन्ता नास्ति

मम । मम तु चिन्ता - भवान् तस्य शिरः
कथं भल्लुकमान्त्रिकाय दातुम् अर्हेत् इति”
इति ।

राक्षसस्य मुखात् एतत् वचनं श्रुत्वा वधक-
भल्लुकः सकृत् आपादमस्तकं कम्पनयुक्तः
जातः । ‘यदि राज्ञः दुर्मुखस्य शिरः मया न
नीयेत तर्हि आजीवनं मया भल्लुकरूपेणैव
स्थातव्यं भवेत् । येन मया अद्यावधि मानव-
जीवनं कृतं तेन मया इतः परम् अरण्ये निवसता
मध्वादिकं खादता वन्यजीवनं यापनीयं भवेत् ।
एतोऽपि घोरतरः अभिशापः कः अन्यः
भवितुम् अर्हति मम जीवने ?’ इति अचिन्तयत्
सः ।

‘मया कथमपि राज्ञः दुर्मुखस्य प्राणाः
रक्षणीयाः एव’ इति सङ्कल्प्य ‘जयतु शिरीष-
धैरवः ।’ इति सकृत् उद्घोष्य स्वस्य समग्रां
शक्तिम् उपयुज्य सः दुर्गद्वारं प्रहृतवान् । द्वारं
तु सुदृढम् आसीत् । अयःपट्टिकया कीलितम्
अपि आसीत् । अतः वधकभल्लुकस्य प्रहारतः
द्वारं कम्पितम् अपि न जातम् । तस्य हस्ते
स्थितः परशुः हस्तात् च्युतः सन् दूरे अपतत् ।

गजस्य उपरि स्थितवान् भिल्लयुवकः एतत्
दृष्ट्वा गजात् अवतीर्य पतितं परशुम् उन्नीय
वधकभल्लुकाय यच्छन् अवदत् - “श्रीमन् !
कोपावेशात् एतस्य परशोः नाशनं न उचितम् ।
एषः भल्लुकमान्त्रिकेण अभिमन्त्र्य खलु
दत्तः ? यदि दुर्गस्य अन्तः गन्तव्यं तर्हि तदर्थं
सरलः मार्गः नाम एतस्य द्वारस्य दाहनम् ।
अतः तदर्थं प्रयासः भवतु” इति ।

“भवतः एषा सूचना तु युक्ता एव अस्ति ।
किन्तु एतदर्थं कालः कश्चन आवश्यकः एव ।

किन्तु एतदभ्यन्तरे यदि सामन्तभूपतिः राज्ञः
दुर्मुखस्य वधं कुर्यात् तर्हि मम का गतिः
भवेत् ? एषः अंशः अपि विन्तनीयः एव
खलु अस्माभिः ?” इति अवदत् वधक-
भल्लुकः ।

“भवतः कथनं युक्तम् एव अस्ति” इति
उक्त्वा राक्षसः उग्रदण्डः शिलागदाम् उन्नीय
कानिचन पदानि पृष्ठतः गत्वा, ततः वेगेन
अग्रे गत्वा गदया द्वारं बलात् सकृत् प्रहृतवान् ।

राक्षसस्य एतेन शिलागदाप्रहारेण दुर्गस्य
द्वारपार्श्वस्थः भागः शिथिलः जातः, काचित्
महाशिला भूमौ पतिता च । एतस्मात् सर्वे
कानिचन पदानि पृष्ठतः गतवन्तः । सर्वेषां
दृष्टिः दुर्गभित्तेः ऊर्ध्वभागे पतिता ।

तत्र यत् दृष्टं ततः सर्वे विस्मिताः मुकाः
च जाताः । दुर्गभित्तेः उपरि कृष्णवेषं धृतवान्

कक्षेन महावानरः दृष्टः तैः । तस्य महा-
वानरस्य हस्ते कक्षेन मन्त्रदण्डः आसीत् ।
मन्त्रदण्डस्य अग्रभागे वज्रखचितं भल्लूकमुखं
विराजते स्म ।

वानरस्य हस्ते स्थितं मन्त्रदण्डं दृष्ट्वा नितरां
क्रुद्धः वधकभल्लूकः उच्चस्वरेण अवदत् -
“अये ! किं भवान् वस्तुतः अपि वानरः एव
उत कोऽपि पिशाचः ? महाशक्तिशालिनः
भल्लूकमान्त्रिकस्य मन्त्रदण्डः भवतः हस्ते
कथम् आगतः ? शीघ्रम् उत्तरं वदतु । अन्यथा
...” इति ।

एतत् श्रुत्वा सः वानरः कर्कशस्वरेण
अपृच्छत् - “अये ! भल्लूकरूपधारिन् !
भवान् वस्तुतः अपि भल्लूकः, उत कक्षेन
पिशाचः ?” इति ।

एतेन क्रुद्धः वधकभल्लूकः तं वानरं लक्ष्यी-
कृत्य स्वस्य परशुं क्षेप्तुम् उद्युक्तः । तदा तं

ततः निवारयन् उग्रदण्डः मन्दस्वरेण अवदत्
- “वधकभल्लूक ! भवान् अविवेकेन व्यव-
हरन् अनर्थं मा उत्पादयतु । मम तु भाति यत्
भल्लूकमान्त्रिकः कस्मिंश्चित् अपायगते पतितः
अस्ति इति । अतः एतस्मात् वानरात् वयम्
आदौ जानीयाम यत् वस्तुतः किं प्रवृत्तम् इति ।
तदनन्तरं यथोचितं निर्णयाम” इति ।

तदा वधकभल्लूकः हस्ताभ्यां कर्णौ पिधाय
अवदत् - “उग्रदण्ड ! एतेन वराकेण मर्कटेन
सह वार्तालापात् न किमपि प्रयोजनम् । दुर्गस्य
अन्तः स्थितः राजा दुर्मुखः जीवति उत न
इति न ज्ञायते मया । यदि दुर्गस्य द्वारं भञ्जयितुं
न शक्येत तर्हि तत् दग्ध्वा वा अन्तः गन्तव्यम् ।
एतद्विषये आदौ चिन्तनीयम्” इति ।

“वधकभल्लूक ! अद्यावधि वस्तुस्थितिः
भवता न अवगता इति भाति । आत्मानं
मायामर्कटं वदन् एषः भल्लूकमान्त्रिकस्य मन्त्र-
दण्डं प्राप्तवान् अस्ति इत्यस्य तात्पर्यं किम् ?
प्रायः भल्लूकमान्त्रिकः इदानीं न जीवति ।
एवं स्थिते किं दुर्मुखविषये चिन्तनेन ?
आगच्छतु मया सह । अरण्ये कुत्रचित् वसन्तौ
आवां तत्रैव शेषजीवनम् निश्चिन्ततया
यापयाव” इति निर्वेदमिश्रितेन स्वरेण अवदत्
उग्रदण्डः ।

“वधकभल्लूकवर्य ! उग्रदण्डवर्यः यत्
वदति तत् युक्तम् एव अस्ति” इति वदन्
गजात् अवतीर्य अनुचरौ अङ्गरक्षकं च ‘गजात्
अवतरणं क्रियताम्’ इति संसूच्य नागमल्लः
भल्लूकमान्त्रिकं पुनः अवदत् - “राक्षसस्य
उग्रदण्डस्य कथनं नितरां समीचीनम् इति
भाति । यदि वयं सर्वे अरण्ये सङ्घटितशक्त्या

निवसेम तर्हि अस्माकं गणः शक्तियुक्तः भवेत् । तदा यात्रिकाणां लुण्ठनं लीलया कुर्वन्तः सुखेन जीवितुं शक्नुयाम वयम्" इति ।

एतत् श्रुत्वा वधकभल्लूकः नेत्रे रक्तीकृत्य - "अये भिल्लसहचर ! एषः नागमल्लः इतः पलायनं यथा न कुर्यात् तथा एतस्मिन् विशेष-दृष्टिः भवतु भवतः" इति उक्त्वा सर्वान् उद्दिश्य अवदत् - "अहं भल्लूकमान्त्रिकस्य साहसशीलस्य कालीवर्मणः च अन्वेषणं कर्तुम् इच्छामि । भवत्सु ये ये मया सह आगन्तुम् इच्छन्ति ते सर्वे हस्तम् उन्नयन्तु नाम" इति ।

तदा राक्षसात् उग्रदण्डात् ऋते, अन्ये सर्वे अपि हस्तम् उन्नीतवन्तः । एतत् दृष्ट्वा भिल्ल-युवकः सन्देहेन वधकभल्लूकम् अपृच्छत् - "श्रीमन् ! एते नागमल्लादयः अस्माभिः सह आगमनम् अङ्गीकुर्वन्तः सन्ति । किन्तु एतेषु वयं कथं विश्वासं कुर्याम ?" इति ।

"यदि ते विश्वासभङ्गम् आचरेयुः तर्हि अहं तेषां शिरः निर्दयं कर्तयिष्यामि । उग्र-दण्ड ! भवतः कः निर्णयः ? भल्लूकमान्त्रिक-समीपे मम किमपि कार्यम् अस्ति इति भवान् पूर्वम् उक्तवान् आसीत् खलु ?" इति अपृच्छत् वधकभल्लूकः ।

"मान्त्रिकः सजीवं तिष्ठति चेदेव मम कार्यं सम्पद्यते" इति गम्भीरस्वरेण अवदत् उग्र-दण्डः ।

अत्रान्तरे दुर्गभित्तेः उपरि स्थितः माया-मर्कटः उच्चस्वरेण अवदत् - "अहो, दुर्गस्य अन्तः युद्धम् आरब्धम् अस्ति । केचन

सैनिकाः पूर्वतनस्य राज्ञः दुर्मुखस्य पक्षं समर्थयन्तः सन्ति । अन्ये केचन सामन्तस्य सूर्यभूपतेः पक्षम् आश्रितवन्तः सन्ति । सूर्य-भूपतिः दुर्मुखः च प्रत्यक्षं युद्धम् अकुर्वन्तौ स्तम्भस्य पृष्ठतः स्थित्वा स्वपक्षीयान् युद्धाय प्रेरयन्तौ स्तः !" इति ।

एतत् श्रुत्वा वधकभल्लूकः - "उग्रदण्ड ! दुर्मुखः सजीवं ग्रहीतुं शक्यः इति विश्वासः मयि उत्पन्नः अस्ति । देवो दयालुः । एतस्मात् भल्लूकरूपात् अचिरात् एव मम मुक्तिः भवेत् अपि" इति अवदत् ।

तदा असन्तोषं प्रकटयन् उग्रदण्डः गदया भूमिं सकृत् घट्टयित्वा अवदत् - "अये वधक-भल्लूक ! भवान् पुनरपि तमेव प्राचीनं रागम् आलापयन् अस्ति खलु ? भल्लूकमान्त्रिकस्य सजीवस्थितौ एव सन्देहः मम । यदि सः सजीवं तिष्ठेत् तर्हि तस्य मन्त्रदण्डं को वा

अपहर्तुं शक्नुयात् ?” इति ।

ततः सः करताडनेन मायामर्कटस्य अवधानम् आकृष्य अपृच्छत् - “अये मायामर्कट ! महामान्त्रिकस्य मन्त्रदण्डः भवता आनीतः इति तु युक्तम् एव । मान्त्रिकस्य शवः कुत्र गतः ? सः कुत्र स्थापितः भवता ?” इति ।

“अहं तस्य शवं खण्डशः कर्तयित्वा काकादिभ्यः अर्पितवान् । किन्तु कोऽपि जीवी तं यथा न स्पृशेत् तथा कालीवर्मा रक्षणं करोति” इति वदन् मायामर्कटः मन्त्रदण्डं दुर्गभित्तेः उपरि स्थापितवान् ।

ततः सः दूरे दृष्टिं प्रसार्य अवदत् - “अहो, सः दुष्टः भल्लूकमान्त्रिकः कामपि सजीविनीविद्याम् अवलम्ब्य सजीवः जातः अस्ति ! सः महिषम् आरूढ इतः एव आगच्छन् अस्ति । तेन सह अश्वम् आरूढवान् कालीवर्मा अपि आगच्छन् अस्ति । तयोः ग्रहणाय चन्द्रशिलाराज्यस्य मन्त्री सस्यैन्यम् आगच्छन् अस्ति । तयोः शिरश्छेदं दृष्ट्वैव अहम् इतः गमिष्यामि, न अन्यथा”

इति ।

मायामर्कटस्य एतानि वचनानि श्रुत्वा नितरां क्रुद्धः वधकभल्लूकः ‘जय शिरीषधैरव !’ इति सकृत् उद्धोष्य अवदत् - “अये व्यर्थ-प्रलापिन् वानर ! किमेतत् उच्यते भवता ? उन्मत्तः तु न स्यात् खलु भवान् ? किं भवान् अस्मान् सर्वान् भ्रष्टमतीन् कर्तुम् इच्छति ?” इति ।

यावत् वधकभल्लूकस्य वचनं न समाप्तं तावता अश्वम् आरूढवान् कालीवर्मा वेगेन तत्र आगतवान् । महिषम् आरूढवान् भल्लूकमान्त्रिकः अपि अनन्तरक्षणे तत्र उपस्थितः । दुर्गभित्तेः उपरि स्थितं मायामर्कटं दृष्ट्वा सः अवदत् - “अये वधकभल्लूक ! मम मन्त्रदण्डं चोरितवन्तम् एतं मायामर्कटं गृह्णातु कथमपि । एषः कथमपि संहरणीयः एव अस्माभिः” इति ।

अनन्तरक्षणे एव सः मायामर्कटः कीचकुर्वन् उच्चैः अहसत् । कूर्दनं कृत्वा दुर्गस्य अन्तर्भागम् अगच्छत् च ।

- (अनुवर्तते)

वेताल- कथा

उच्चकोटिकं प्रेम

कार्यं कथं साधनीयम् इति पुनः पुनः
चिन्तयन् त्रिविक्रमः पुनरपि
वृक्षस्य समीपं गत्वा शवं स्कन्धे
आरोप्य यथापूर्वं मौनेन श्मशानाभिमुखं
प्रस्थितवान् । तदा शवन्तर्गतः वेतालः
अवदत् - "अये राजन् ! भवता महान्
परिश्रमः क्रियते, महत् कष्टं च
अनुभूयते, तथापि साफल्यं तु न
प्राप्यते । एवं स्थिते अपि भवतः
कार्यसाधनेच्छा तु न क्षीणा । एवं
करिष्यते इति कस्मै वचनं दत्तम् अस्ति
भवता ? साधकबाधकादिकं विचार्य
वचनं दत्तं किम् ? अन्यथा भवता
महत् कष्टम् अनुभोक्तव्यं भवेत् ।
पूर्वं चन्दनेन तादृशी एव स्थितिः
अनुभूता । भवतः जागरणाय

मार्गायासपरिहाराय च तस्य कथां श्रावयामि ।
श्रद्धया शृणोतु तावत्” इति ।

अनन्तरं वेतालेन कथा आरब्धा -

भाग्यनाथः श्वेताश्वनामकस्य गन्धर्वराजस्य
आस्थाने उद्योगं करोति स्म । सः सुप्रिया-
नामिकायाम् अप्सरसि अनुरक्तः आसीत् ।
कदाचित् सुप्रिया दन्तनिर्मिताम् एकां पेटिकां
तस्मै दत्त्वा अवदत् - “श्वेताश्वस्य कोषागारे
स्थितैः अमूल्यैः रत्नैः एतत् प्रपूर्य आनयतु ।
तदा अहं भवन्तं परिणेष्यामि” इति ।

भाग्यनाथः स्वामिनं श्वेताश्वम् एतम् अंशम्
अवदत् । श्वेताश्वः किञ्चित् विचिन्त्य अवदत्
- “मम कोषागारे स्थितैः रत्नैः अहं भवन्तं
प्रहरिष्यामि । यावतां प्रहारः भवता सह्यते
तावन्ति रत्नानि भवतः एव भविष्यन्ति” इति ।

भाग्यनाथः एतत् अङ्गीकृतवान् । किन्तु

श्वेताश्वेन कृतं प्रथमं प्रहारम् एव सः सोढुं न
शक्तवान् । महतीं वेदनाम् अनुभवन् सः
प्रार्थितवान् - ‘कृपया प्रहारं स्थगयतु’ इति ।
तदा श्वेताश्वः हसन् अवदत् - “मम सम्पत्तिः
कदापि भवता प्राप्तुं न शक्या । भवतः अनु-
रागः यदि वास्तविकः स्यात् तर्हि भवान्
रत्नप्रहारं सोढवान् स्यात् । भवतः अनुरागः
न निष्कपटः । अतः भवान् सुप्रियां विस्मरति
चेदेव वरम्” इति ।

“भवता वञ्चना कृता । प्रेमपरीक्षणस्य
अयं क्रमः सर्वथा अनुचितः । भवान् महा-
धूर्तः” इति वेदनाम् अनुभवन् एव अवदत्
भाग्यनाथः ।

तदा नितरां क्रुद्धः श्वेताश्वः - “स्वयम्
अपराधं कृत्वा मां वञ्चकं धूर्तं च वदति खलु
भवान् ? धिक् भवन्तम् । रत्नैः पूर्णा पेटिका
इष्टा खलु भवता ? तादृशीम् एव पेटिकां
दास्यामि भवते । यावत् भवान् ततः विमुक्तिं
न प्राप्स्यति तावत् एतस्मिन् लोके भवतः
वासाय नास्ति अवसरः” इति ।

श्वेताश्वस्य शापं श्रुत्वा नितरां भीतः भाग्य-
नाथः तस्य पादौ गृहीत्वा प्रार्थितवान् दैन्येन -
“मम अपराधः क्षन्तव्यः । कृपया एतस्मात्
शापतः मम मुक्तिः करणीया” इति ।

तदा उपशान्तकोपः श्वेताश्वः अवदत् -
“भूलोकः प्रेममयः अस्ति । तत्र गतं चेत्
उच्चकोटिकप्रेमवन्तः भवता प्राप्यन्ते । ते एव
भवन्तं शापात् मोचयिष्यन्ति” इति ।

अनन्यगतिकः भाग्यनाथः तथा पेटिकया
सह भूलोकं गतवान् । विरागिणः वेषं धृत्वा
उच्चकोटिकप्रेमवतः अन्वेषणम् आरब्धवान्

च । तेन बहुत्र अटनं कृतम् । एवम् अटनसमये तेन ज्ञातं यत् जनकपुरे चन्दनः नाम कश्चन उच्चकोटिकप्रेमवान् अस्ति इति ।

चन्दनः कृषिकस्य रामनाथस्य अन्तिमः पुत्रः । रामनाथः आदिनं कृषिक्षेत्रे परिश्रमं करोति । तस्य पत्नी मातापितरौ च गृहस्य सर्वाणि कार्याणि निर्वहन्ति । रामस्य ज्येष्ठः पुत्रः वीरः ग्रामे दैनन्दिनोपयोगिनां वस्तुनाम् आपणं चालयति । परन्तु चन्दनः तु विशिष्टं दायित्वं किमपि अवहन् सुखेन जीवति । ज्येष्ठैः बोधितेनापि तेन स्वव्यवहारः न परिष्कृतः ।

नगरे निवसन् विशालः नाम कश्चन धनिकः स्वपुत्रीं मल्लिकां रामस्य पुत्राय वीराय दातुम् ऐच्छत् । तस्य निमन्त्रणस्य अनुगुणं रामः नगरं प्रति सकुटुम्बं गतवान् । मल्लिकायाः परिणयः वीरेण अङ्गीकृतः । अतः वीर-मल्लिकयोः विवाहः योग्ये मुहूर्ते सम्पन्नः ।

एतदवसरे एव चन्दनः मल्लिकायाः भगिनीं मनोहरीम् अपश्यत् । सा तु अग्रजातः अपि अधिकसुन्दरी । अतः चन्दनः तां परिणेतुम् ऐच्छत् । एषा वार्ता मनोहर्या ज्ञाता । मनोहरी जानाति स्म यत् चन्दनः कार्यहीनः सन् अटति इति । अतः सा तं कटाक्षेण अपि न अपश्यत् ।

कदाचित् चन्दनः एकान्ते मनोहरीं दृष्ट्वा अवदत् - "अहं भवतीं परिणेतुम् इच्छामि । अहं भवत्याम् अनुरागवान् अस्मि" इति ।

तदा मनोहरी अवदत् - "यदि भवान् मह्यं नूतनं गृहं क्रीत्वा दद्यात् तर्हि एव अहं भवतः परिणयम् अङ्गीकुर्याम्" इति ।

"भवतु । नूतनं गृहं क्रीत्वा दास्यामि । तावत् भवत्या अन्यस्य परिणयः न अङ्गी-

करणीयः" इति अवदत् चन्दनः ।

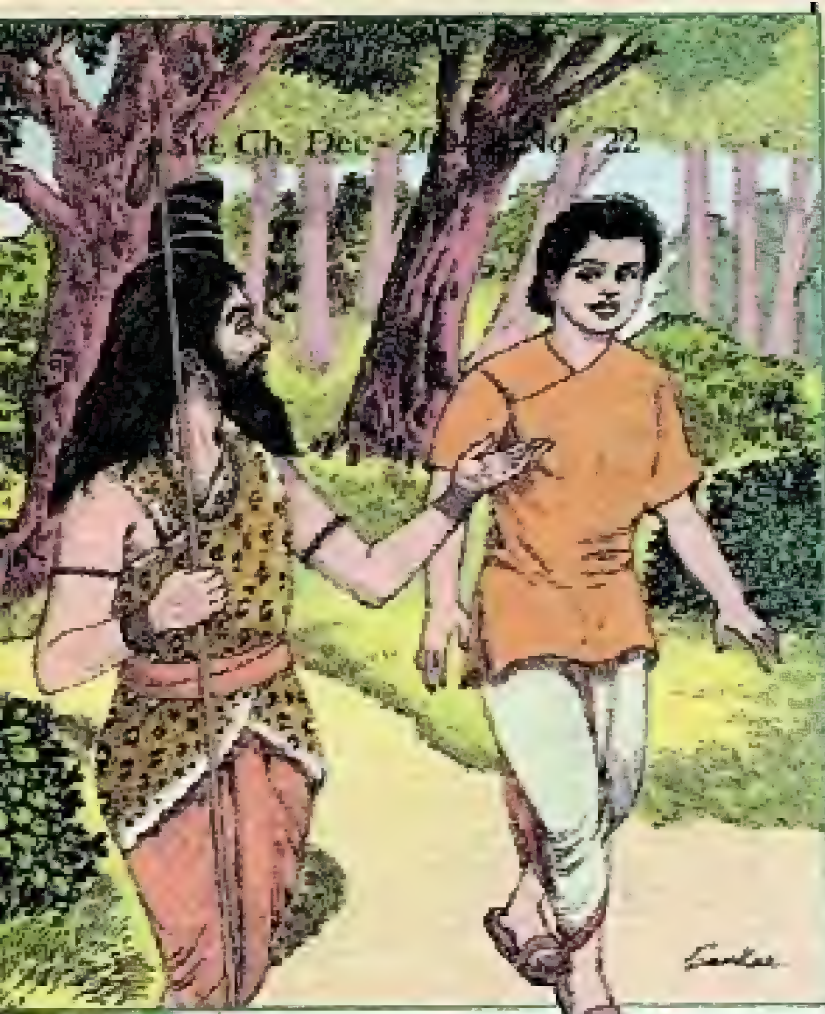
"नूतनस्य गृहस्य क्रयणाय कियान् कालः अपेक्ष्यते ?" इति अपृच्छत् मनोहरी ।

चन्दनः क्षणकालं विचिन्त्य - "भवती तिष्ठतु । अहं मम पितरं पृष्ट्वा आगत्य उत्तरं वदिष्यामि" इति अवदत् ।

"मम निमित्तं गृहस्य क्रयणाय भवता पिता किमर्थं प्रष्टव्यः ?" इति अपृच्छत् मनोहरी ।

"गृहस्य क्रयणाय धनम् आवश्यकं खलु ? तदर्थं मया पिता प्रष्टव्यः एव भवति" इति अवदत् चन्दनः ।

"एतत् न युक्तम् । यत् गृहं भवान् मह्यं क्रेतुम् इच्छति तत् अन्यधनेन न, अपि तु स्वधनेन एव क्रेतव्यम् । पितुः समीपे यत् धनं स्यात् तत् तस्य परिश्रमस्य फलम् । भवान् स्वस्य परिश्रमेण यत् सम्पादयेत् तदेव भवतः

धनं भवितुम् अर्हति" इति अवदत् मनोहरी ।

चन्दनः अनन्यगतिकः जातः । सः स्वस्य दुःखं भ्रातृजायां मल्लिकां निवेदितवान् । मल्लिका जानाति स्म यत् परिणयेच्छया आगतान् त्रिवचुरान् धनिकयुवकान् मनोहरी निराकृतवती आसीत् इति । एतं विषयं चन्दनं निवेद्य सा अवदत् - "धनिकतरुणानां निराकरणं तथा कृतम् इत्यतः स्पष्टं यत् सा धनमोहवती न इति । सा भवन्तं मनसा इच्छति । किन्तु भवान् परिश्रमं कुर्यात् इत्यपि इच्छति सा । अतः भवान् ताम् एव यदि परिणेतुम् इच्छति तर्हि परिश्रमेण धनं सम्पादयेत् । एतदर्थम् अन्यः कोऽपि मार्गः नास्ति" इति ।

एतत् श्रुत्वा चन्दनः सङ्कल्पम् अकरोत् यत् धनं सम्पाद्य नूतनं गृहं क्रीत्वा तां परिणेष्यामि एव इति । धनसम्पादनाय कः मार्गः इति

चिन्तयन् आसीत् सः । तेषु एव दिनेषु विरागि-
वेपेण स्थितः गन्धर्वः भाग्यनाथः तत्समीपम्
आगतवान् । तस्य गृहे भोजनं कृतं तेन ।
'इष्टार्थसिद्धिरस्तु' इति आशीर्वादः तेन कृतः ।
तदा चन्दनः स्वसमस्यां तं निवेदितवान् ।

विरागी तं कुतूहलेन पश्यन् - "दृढः अनु-
रागः भवतः । आगच्छतु मया सह । अहं
त्रीणि कठिनानि कार्याणि वदामि । तानि करोतु
भवान् । ततः दिनाभ्यन्तरे अहं भवन्तं
कोट्यधीशं करिष्यामि" इति अवदत् ।

चन्दनः विरागिणम् अनुसृतवान् । ग्रामात्
बहिः स्थितां पर्वतगुहां प्रति गतवन्तौ तौ ।
गुहा अन्धकारमयी आसीत् । विरागी चन्दनम्
अवदत् - "अत्र पद्मासने उपविश्य हनुमतः
जपः करणीयः । क्षणमात्रम् अपि निद्राम्
अकृत्वा एकं दिनं यापनीयं भवता । एकस्य
दिनस्य समाप्तेः अनन्तरम् अहम् आगत्य
भवन्तम् आह्वयामि । तदा नेत्रे उद्घाटयितुम्
अर्हति भवान् । अग्रे किं करणीयम् इति तदा
अहं वदिष्यामि" इति ।

चन्दनः एतत् अङ्गीकृत्य ध्यानम् आरब्ध-
वान् । ध्यानसमये कश्चन घोरः अट्टहासः तेन
श्रुतः । केनचित् क्रियमाणः प्रहारः अपि तेन
अनुभूतः । तथापि पद्मासनस्थः सः विचलितः
न जातः । अनन्तरदिने विरागी आगत्य यावत्
आहूतवान् तावत् ध्यानमग्नः एव आसीत् सः ।
विरागिणः ध्वनिं श्रुत्वा नेत्रे उन्मीलिते तेन ।

यदा तेन नेत्रे उन्मीलिते तदा गुहा प्रकाशेन
पूर्णा आसीत् । विरागी तं प्रशंसन् अवदत् -
"साधु, चन्दन साधु ! पुरतः भित्तौ एकं
राक्षसचित्रम् अस्ति । तत् चित्रं यथा आदिशति

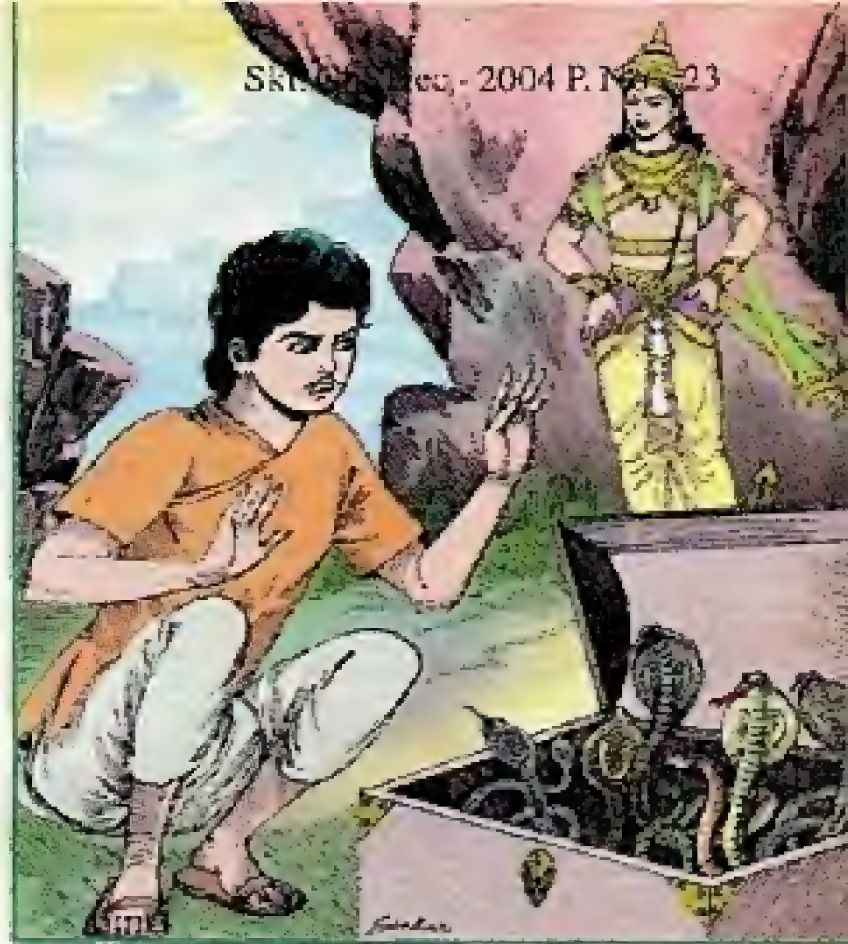
तथा करोतु" इति ।

तत् राक्षसचित्रं घोराकारम् आसीत् । यदा चन्दनः चित्रस्य समीपम् अगच्छत् तदा चित्रस्थः राक्षसः अवदत् - "भवान् स्वस्य वामहस्तं मम मुखे स्थापयतु" इति ।

चन्दनः धैर्येण चित्रस्थस्य राक्षसस्य मुखे वामहस्तं स्थापितवान् । तत्समनन्तरम् एव राक्षसस्य मुखं पिहितं जातम् । चित्रस्थः राक्षसः दन्तैः तस्य हस्तस्य चर्वणम् अकरोत् । महती वेदना प्राप्ता चन्दनेन । तथापि सः क्रन्दनं तु न कृतवान् । किञ्चित्कालानन्तरं चित्रस्थः राक्षसः मुखम् उद्घाट्य अवदत् - "मम उदरभागे एका कुञ्चिका अस्ति । तां मम नाभौ स्थापयतु" इति ।

चन्दनः राक्षसस्य उदरभागतः कुञ्चिकां निष्कास्य नाभौ स्थापितवान् । तदनन्तरक्षणे एव गुहायाः द्वारं सशब्दम् उद्घाटितं जातम् । विरागी चन्दनः च गुहायाम् अग्रे गतवन्तौ । तत्र एका लोहमयी पेटिका प्राप्ता । तां दर्शयन् विरागी चन्दनम् अवदत् - "एतस्याः अन्तः कोट्यधिकरूप्यकमूल्यकानि वज्ररत्नादीनि सन्ति । यस्यां भवान् अनुरक्तः अस्ति तस्याः नाम्ना प्रतिज्ञां कृत्वा मुष्ट्या बलात् प्रताड्य पेटिकायाः आवरणं भञ्जनीयं भवता । एतदवसरे भवतः अङ्गुलयः भग्नाः भवेयुः । रक्तधारा प्रवहेत् अपि । तथापि प्रयत्नात् विरतिः न भवेत्" इति ।

चन्दनः मनोहर्याः नाम्ना प्रतिज्ञां कृत्वा पेटिकायाः आवरणं बलात् मुष्ट्या प्रहतवान् । लोहमयम् आवरणं सुदृढम् आसीत् । अतः चन्दनः पुनः पुनः मुष्ट्या प्रहतवान् । तस्मात्

तदीयः हस्तः द्रणितः जातः । रक्तधारा निर्गता । सः तत्रैव मूर्च्छां गतः । तत्समनन्तरम् एव पेटिका उद्घाटिता जाता । विरागी च भाग्यनाथरूपं प्राप्तवान् । तस्य स्पर्शात् चन्दनः सचेतनः जातः ।

ततः भाग्यनाथः चन्दनं प्रेम्णा पश्यन् - "वत्स ! भवत्कारणतः मम शापविमोचनं जातम् । एतस्य प्रतिफलरूपेण पेटिकायां स्थितां समग्रां सम्पदम् अहं भवते ददामि" इति उक्त्वा स्वस्य कथां श्रावितवान् ।

भाग्यनाथस्य कथां श्रुत्वा आश्चर्यम् अनुभवन् चन्दनः पेटिकायां दृष्टिम् पातितवान् । तत्र तेन फूत्कुर्वन्तः सर्पाः दृष्टाः । एतम् अंशं सः भाग्यनाथम् अवदत् । तदा भाग्यनाथः अवदत् - "पेटिकायाः उद्घाटने भवता शक्तम् इत्यतः स्पष्टं यत् भवतः अनुरागः

उच्चकोटिकः एव इति । भवतः उपरि कोऽपि ऋणभारः अस्ति इति भासते । अतः एव भवता पेटिकायां सर्पाः दृष्टाः । भवान् इतः गत्वा अविलम्बेन स्वगृहसदस्यान् अत्र आनयतु" इति ।

चन्दनः ततः निर्गतः । अचिरात् एव तद्-गृहसदस्याः सर्वे तत्र उपस्थिताः । चन्दनस्य उपरि कस्य ऋणस्य भारः अस्ति इति वक्तुं तेषु केनापि न शक्तम् । तदा भाग्यनाथः अवदत् - "भवत्सु एकैकः अपि पेटिकायाः अन्तः दृष्टिं प्रसारयतु । यस्य प्रीतिः चन्दनस्य प्रीतितः अपि श्रेष्ठा सः पेटिकायां सम्पदं द्रष्टुम् अर्हति" इति ।

ततः ते एकैकशः पेटिकायाः अन्तः दृष्टिं प्रसारितवन्तः । सर्वेः अपि सर्पाः एव दृष्टाः तत्र । अन्ते वीरः स्वदृष्टिं तत्र प्रसारयत् । तेन वज्ररत्नमुक्तादयः दृष्टाः । भाग्यनाथः तस्य प्रशंसां कृत्वा - "भवन्तः सर्वे ऐकमत्येन जीवन्ति । अतः एषा सम्पत् भवताम् एव" इति सर्वान् उद्दिश्य उक्त्वा अदृश्यतां गतः ।

वेतालः एवं कथां समाप्य अवदत् - "अये राजन् ! चन्दनस्य अनुरागस्य उच्चकोटितां

बहुधा परीक्षितवान् भाग्यनाथः । सर्वासु अपि परीक्षासु चन्दनः उत्तीर्णः अपि । तथापि पेटिकायां किमर्थं सर्पाः दृष्टिगोचराः जाताः ? वीरेण तत्र रत्नवज्रमुक्तादयः यत् दृष्टाः तस्य किं वा कारणम् ? तस्य तु पत्न्यां सामान्यः अनुरागः । तथापि तेन रत्नवज्रमुक्तादयः कथं दृष्टाः ? किम् एतत् असङ्गतं न ? किं गन्धर्वेण भाग्यनाथेन मायाजालं किमपि प्रसारितम् आसीत् ? मम एतेषां प्रश्नानाम् उत्तरं जानन् अपि यदि भवान् न वदेत् तर्हि भवतः शिरः सहस्रधा भग्नं भवेत्" इति ।

तदा मौनेन स्थातुम् अशक्तः त्रिविक्रमः अवदत् - "यत् प्रवृत्तं तत्र न कापि असङ्गतिः । प्रियायाः निमित्तं प्राणान् अपि अर्पयितुं सिद्धात् अपि जनात् कौटुम्बिकदायित्वानि यथायोग्यं निर्वहन् जनः एव श्रेष्ठः । तादृशस्य सामान्यस्य प्रेम एव उच्चकोटिकम् । अतः एव वीरेण एकेन एव पेटिकायां सम्पत् दृष्टा" इति ।

एवं वदता त्रिविक्रमेण मौनभङ्गः कृतः आसीत् । अतः शवान्तर्गतः वेतालः ततः अदृश्यः भूत्वा यथापूर्वं वृक्षस्य शाखाम् अवलम्बितवान् ।

अन्यदेशीयकथावली (इराकदेशीया कथा)

कविरूपी राजकुमारः स्फुरद्वपी जातः !

स हस्राधिकवर्षेभ्यः पूर्वम् इराकदेशस्य घनराण्ये अपूर्वं सङ्गीतं श्रुतिपथम् आगच्छति स्म । तद्देशीयः राजा तत्परिवारजनाः च उषसि एव नद्याः तीरे शान्ततया तिष्ठन्तः तत् सङ्गीतं शृण्वन्ति स्म । ते तां नदीं कदापि अतिक्रामन्ति स्म । यतः गीतगायकः उद्गीय गच्छेत् इति आतङ्कः आसीत् तेषाम् ।

गायकस्य 'उद्घुचनम्' आश्चर्याय भवेत् खलु ? वस्तुतः गायकः आसीत् कश्चन सुवर्णपक्षी । सः वसति स्म सुवर्णवृक्षे । सः वृक्षः पक्षी च कथं तत् अरण्यं प्रति आगतौ इत्येतत् निरूपयति अधस्तनी कथा ।

पूर्वं कश्चन राजा आसीत् । तस्य षट् पत्न्यः । एकैकस्याः अपि राज्ञ्याः एकैकः पुत्रः । राज्ञः सप्तमः पुत्रः अपि आसीत् । ते षट् राजकुमाराः प्रासादे जाताः, प्रासादे एव प्रवृद्धाः च । किन्तु सप्तमः राजकुमारः अरण्ये जातः, अरण्ये एव प्रवृद्धः च ।

राजा उत्तमः मृगयापटुः । हरिणमांसं तस्य विशेषतः प्रियम् । आत्मना मारितस्य हरिणस्य मांसस्य पाकम् एव इच्छति स्म सः । प्रासादस्य पाचकः हरिणमांसस्य पाके अपटुः । अतः राज्ञीभिः एव राज्ञः निमित्तं पाकः करणीयः भवति स्म । राज्ञ्यः पर्यायेण पाकं कुर्वन्ति स्म । कस्याः पाकः रुचिपूर्णः इति ज्ञातुं न शक्नोति स्म राजा ।

“अहम् एकं हरिणं मारयित्वा

आनेष्यामि । भवत्यः तस्य मांसं विभज्य पाकं कुर्वन्तु पार्थक्येन । तदा मया ज्ञायते - कर्याः पाकः रुचिपूर्णः इति” इति उक्त्वा राजा कदाचित् मृगयार्थम् अरण्यं प्रति प्रस्थितवान् । किन्तु दौर्भाग्यवशात् तेन एकः अपि हरिणः न दृष्टः । हरिणं विना प्रतिगन्तुम् अनिच्छन् सः अङ्गरक्षकान् अवदत् - “भवन्तः प्रतिगत्य राज्ञीः वदन्तु यत् हरिणः यदा प्राप्स्यते तदा एव मया प्रत्यागम्यते इति । आवश्यकतायां सत्यां अहम् अत्रैव रात्रिम्

यापयिष्यामि अपि'' इति ।

हरिणस्य अन्वेषणं कुर्वन् राजा अरण्ये सर्वत्र अटितवान् । सूर्यास्तकालः आसन्नः चेदपि तेन हरिणः तु कुत्रापि न प्राप्तः । किन्तु एकः सुन्दरः प्रासादः तेन दृष्टः । सः तं प्रासादं प्राविशत् । तत्र एकाकितया उपविष्टा अपूर्व-सुन्दरी तरुणी काचित् तेन दृष्टा । तादृशीम् इतः पूर्वं कुत्रापि न दृष्टवान् आसीत् सः ।

राजकुमारी स्वस्य कथाम् अश्रावयत् - "कश्चन राक्षसः मम मातापितरौ देशस्य सर्वान् जनान् च मारितवान् । सः मां परिणेतुम् ऐच्छत् । यावत् परिणीयमानायाः प्रथमा इच्छा न पूर्यते तावत् सः कामपि मानवतरुणीं परिणेतुं न अर्हति स्म । तथा कश्चन शापः आसीत् तस्य । मया श्रुतम् आसीत् यत् कस्मिंश्चित् द्वीपे सुवर्णवृक्षे कश्चन

सुवर्णपक्षी निवसति इति । मया एतदपि श्रुतम् आसीत् यत् तस्य सुवर्णपक्षिणः गानं यः शृणोति सः क्रौर्यरहितः भवति इति । अतः मया उक्तं - 'तं सुवर्णपक्षिणं सुवर्णवृक्षं च आनीय ददातु' इति । 'सः वृक्षः कुत्र अस्ति इति अहं जानामि एव' इति सोत्साहम् अवदत् सः राक्षसः । किन्तु वस्तुतः तत् स्थलं प्रति गमनं नितरां कष्टकरम् आसीत् । 'वर्षाभ्यन्तरे सुवर्णपक्षी सुवर्णवृक्षः भवता न आनीतः चेत् अहम् अन्यं कमपि परिणेतुम् अर्हामि' इति मया उक्तम् । तदा राक्षसेन उक्तम् - 'अन्यं भवती कामं परिणयतु नाम । किन्तु भवत्या तादृशात् परिणयात् प्राप्तः पुत्रः कपिरूपी भविष्यति' इति ।"

राजकुमार्या उक्तं सर्वं श्रुत्वा अपि राजा तस्याः परिणयेच्छां मनस्तः अपनेतुं न शक्तवान् । सः तथा सह स्वप्रासादम् अगच्छत् । हरिणानयनं परित्यज्य हरिणनयनाम् तरुणीम् आनीतवतः राज्ञः व्यवहारस्य विषये राज्ञ्यः सर्वाः असन्तुष्टाः । राजा नूतनायां पत्न्यां नितराम् अनुरक्तः आसीत् । अतः अन्याः राज्ञ्यः तावता एव प्रमाणेन असूयाग्रस्ताः जाताः । गच्छता कालेन नूतना राज्ञी यदा कपिरूपिणं पुत्रं प्रसूतवती तदा तासां सन्तोषः जातः । एतया घटनया नितरां खिन्नः राजा तां राज्ञीम् अरण्यं नीत्वा तस्याः प्रासादं प्रापितवान् । तस्याः रक्षणाय सुखजीवनाय च योग्यां व्यवस्थाम् उपकल्पितवान् च ।

अरण्यसमीपे किञ्चन गुरुकुलम् आसीत् । षण्णाम् अपि राज्ञीनां पुत्राः तत्र विद्याभ्यासाय गतवन्तः । कपिरूपी राजकुमारः अपि विद्याभ्यासाय तत्रैव अगच्छत् । सोऽपि राजकुमारः एव आसीत् इत्यतः गुरुः तस्य

प्रवेशं निराकर्तुं न शक्तवान् । कपिरूपी राजकुमारः अध्ययनेन सर्वान् अपि अतिशेते स्म । अन्ये राजकुमाराः वर्षाभ्यन्तरे यावत् अधीतवन्तः ततोऽपि दशगुणिताधिकम् अध्ययनं कृतवान् कपिरूपी राजकुमारः ।

एतस्मात् अन्ये राजकुमाराः असूयावन्तः जाताः । कदाचित् ते गुरुकुलम् अग्निना दग्ध्वा राजानम् उक्तवन्तः - 'कपिरूपी राजकुमारः एव एतत् दुष्कृत्यं कृतवान्' इति । राजा तस्य राजकुमारस्य बन्धनं कारयित्वा भटान् आज्ञापितवान् यत् उपयोगानर्हायां प्राचीनायां नौकायाम् एतम् उपवेश्य समुद्रे सुदूरे परित्यज्य आगच्छन्तु इति ।

भटैः राज्ञः आज्ञा पालिता । तावता गुरुकुलस्य आचार्यः तत्र उपस्थाय अवदत् यत् एतत् दुष्कृत्यं न कपिरूपिणा राजकुमारेण कृतं, प्रत्युत असूयाग्रस्तैः अन्यैः राजकुमारैः एव कृतम् इति ।

'प्रत्यानीयतां सः कपिरूपी राजकुमारः । तद्विषये महत् अन्याय्यम् अनुष्ठितम् अस्ति' इति उक्तवन्तः सर्वे अस्थानिकाः । किन्तु तावता विलम्बः जातः आसीत् । भटैः समुद्रे परित्यक्ता सा प्राचीना नौका वायुना सुदूरं नीता आसीत् । आस्थानिकाः दुष्टानां राजकुमाराणां विषये नितरां क्रुद्धाः आसन् । अतः राजा तान् एकस्यां नौकायाम् उपवेश्य ततः प्रेषितवान् । तस्य चिन्तनम् आसीत् यत् आस्थानिकानां कोपः यदा उपशान्तः भविष्यति तदा ते प्रत्यानेतव्याः इति ।

राजकुमाराणां नौका कश्चित् द्वीपं प्राप्नोत् । तावता वायुना आनीता कपिराजकुमारस्य प्राचीना नौका अपि तमेव द्वीपं प्राप्नोत् । तस्मिन् द्वीपे नदीद्वयं प्रवहति स्म ।

एका क्षीरमिव श्वेता । अपरा रक्तमिव रक्ता च । यदा राजकुमाराः द्वीपं प्राप्तवन्तः तदा तन्निवासिनः तान् स्मारितवन्तः यत् यः रक्तनद्यां प्रयाणं करोति तस्य आयुः समाप्तम् इव, यतः तस्याः तीरे कश्चन घोरः राक्षसः वसति, अतः तत्र प्रयाणं न करणीयम् इति ।

यदा कपिरूपी राजकुमारः दृष्टः तदा अन्ये राजकुमाराः उक्तवन्तः यत् वयं भवतः अन्वेषणाय एव अत्र आगताः इति । ते तम् एतदपि उक्तवन्तः - "अस्माभिः श्वेतनद्यां प्रयाणं कृतम् । किन्तु तत्र कोऽपि विशेषः न लक्षितः । भवान् रक्तनद्यां प्रयाणं कुर्वन् स्वभाग्यपरीक्षणं करोतु । भवतः प्रत्यागमनपर्यन्तं वयम् अत्रैव स्थास्यामः" इति ।

कपिरूपी राजकुमारः रक्तनद्यां प्रयाणम् आरब्धवान् । तत्समनन्तरम् एव ते दुष्टाः राजकुमाराः तं द्वीपं परित्यज्य राजधानीं प्रति प्रयाणम् आरब्धवन्तः ।

कपिरूपी राजकुमारः रक्तनद्याः प्रवाहम् अनुसरन् अग्रे गतवान् । अचिरात् एव तेन

कश्चन हिस्कारः श्रुतः । कश्चन घोरः सर्पः
अपि दृष्टः तेन । कश्चित् सुवर्णवृक्षं परितः
निरन्तरं परिभ्रमन् आसीत् सः सर्पः । पञ्च
फणाः आसन् तस्य । तस्य सुवर्णवृक्षस्य
ऊर्ध्वभागे कश्चन सुवर्णपक्षी निवसति स्म ।
कपिरूपी राजकुमारः मातुः मुखात् सुवर्ण-
पक्षिणः, सुवर्णवृक्षस्य च विषये श्रुतवान्
आसीत् । सः स्वस्य समग्रां शक्तिम् उपयुज्य
सर्पस्य पृष्ठ-भागे स्थित्वा तस्य एकैकाम् अपि

फणां कर्तयितुम् उद्युक्तः जातः ।

सर्पस्य अन्तिमा फणा अपि यदा भूमौ
पतिता तदा सुवर्णपक्षी गानम् आरब्धवान् ।
सुमधुरं सङ्गीतम् आसीत् तत् । तस्य सङ्गीतस्य
श्रवणस्य समनन्तरम् एव कपिरूपी राज-
कुमारः स्फुरद्गुपी जातः ।

सुवर्णपक्षिणः गानं श्रुत्वा द्वीपवासिनः

सर्वे तत्र सम्मिलिताः । एषा अपूर्वा घटना
कथं प्रवृत्ता इति ते ज्ञातवन्तः । तस्य द्वीपस्य
राजा, राज्ञी, सुन्दरी राजकुमारी चापि
अचिरात् एव तत्र उपस्थिताः । यः तं घोरं सर्पं
मारयति तस्मै मया पुत्री दास्यते इति
घोषितवान् आसीत् राजा । तदनुगुणं सः पुत्रीं
तस्मै राजकुमाराय दत्त्वा विवाहं सवैभवं
निर्वर्तितवान् । ततः सः अलङ्कृतायां
नौकायाम् उपवेश्य जामातरं पुत्रीं च प्रेषित-
वान् । वरदक्षिणरूपेण राजकुमारः सुवर्णवृक्षं
सुवर्णपक्षिणं च प्राप्तवान् । तदुभयं, प्राचीनां
नौकां च स्वीकृत्य ततः प्रस्थितवान् सः ।

स्वस्य सप्तमं पुत्रं स्फुरद्गुपिणं दृष्ट्वा राजा
नितराम् आश्चर्यचकितः । राजकुमारस्य
स्वरः, तेन आनीता प्राचीना नौका, तेन सह
आगतैः उक्तं द्वीपे प्रवृत्तस्य विवरणम्
इत्यादीनां कारणतः सः अवगतवान् यत् एषः
मम पुत्रः एव इति ।

ततः राजा अरण्यस्थां स्वस्य सप्तमीं पत्नीं
निवेदितवान् यत् प्रासादं प्रति आगन्तव्यम्
इति । किन्तु सा स्वस्य प्रासादस्य त्यागं
निराकृतवती । अतः राजा तस्याः प्रासादस्य
पुरतः एव तं सुवर्णवृक्षम् आरोपितवान् । तया
सह तत्रैव वासम् आरब्धवान् अपि ।

दीर्घः कालः अतीतः चेदपि ते षट्
राजकुमाराः न प्रत्यागताः । अतः जनैः
अवगतं यत् ते प्रयाणावसरे एव मरणं
प्राप्तवन्तः इति । केषाञ्चित् वर्षाणाम् अनन्तरं
राजा दिवं गतः । सप्तमः राजकुमारः मात्रा
पत्न्या च सह राजधानीं प्रत्यागत्य सिंहासनम्
अलङ्कृतवान् । प्रतिसप्ताहं सः पत्न्या सह
अरण्यं गत्वा सुवर्णपक्षिणः सङ्गीतस्य
श्रवणेन किञ्चित्कालं यापयति स्म ।

उत्तराञ्चलीया जानपदकथा

तरुण्या चितः आत्माभिलाषानुगुणः वरः

रामस्वरूपठाकुरः कश्चन महाधनिकः ।
यदा तदीया पत्नी पुत्रीं प्रसूय परलोकं
श्रितवती तदा रामस्वरूपः महति शोकसागरे
निमग्नः । एतस्मात् दुःखातिरेकात् बहिः
आगन्तुं सः पुत्र्याम् अधिकां प्रीतिं दर्शितवान् ।
जन्मना एव सा अतिसुन्दरी आसीत् ।

दिनानि गतानि । संवत्सराः अतीताः ।
रामस्वरूपः तस्याः नाम कृतवान् चमेली
इति । चमेली प्राप्तवयस्का जाता । सा तादृशी
सुन्दरी तरुणी जाता यत् सकृत् तां दृष्टवान्
कश्चित् पुनः पुनः तस्यां स्वदृष्टिं निक्षिपति स्म

एव । ग्रामे तस्याः सौन्दर्यस्य विशेषख्यातिः
आसीत् । तस्याः सख्यः तां वदन्ति स्म - 'यः
भवत्यै रोचते तमेव वरीतुं समर्था भवती'
इति । स्वस्य सौन्दर्यस्य विषये विशेषाभिमानः
आसीत् तस्याः ।

तेषु दिनेषु क्षौरिकाः परिसरे स्थितानां सर्वेषां
तरुणानां विषये समग्रं विवरणं जानन्ति स्म ।
अतः रामस्वरूपः स्वस्य ग्रामस्य क्षौरिकं
स्वगृहम् आनाय्य - 'चमेल्याः कृते योग्यः
वरः किं कोऽपि अस्ति ?' इति अपृच्छत् ।
तदा क्षौरिकः आत्मना ज्ञातानां तरुणानां
गुणावगुणान् एकैकशः वर्णितवान् । राम-
स्वरूपः अवदत् - 'वरः मध्यमस्तरीये कुले
जातः स्यात्, किन्तु उत्तमैः गुणैः युक्तः
भवेत्' इति ।

चमेली पाकशालायां स्थित्वा रोटिकाः
निर्मान्ती तयोः सम्भाषणम् आद्यन्तं श्रुतवती ।
सर्वस्य श्रवणस्य अनन्तरं सा पाकशालातः
बहिः आगत्य पितरम् अवदत् - 'तात !
मया विशेषशक्तिमान् जनः एव परिणेष्यते, न
तु सामान्यः कोऽपि' इति ।

एतत् श्रुत्वा रामस्वरूपः क्षौरिकः च
आश्चर्येण स्तब्धौ । चमेली विवाहविषये स्वस्य
अभिप्रायम् एवं निस्सङ्कोचं वदेत् इति ताभ्यां
न चिन्तितम् आसीत् । अतः रामस्वरूपः

पुत्रीम् अवदत् - “वत्से ! तरुण्यः
स्वस्य विवाहस्य विषये एवं कदापि
न वदेयुः । विवाहनिश्चयः ज्येष्ठैः
करणीयः । तत्र तरुणीनां प्रवेशस्य न
अवकाशः । अस्मत्कुलयोग्यः तरुणः
अन्विष्यमाणः अस्ति मया” इति ।

तदा चमेली - “तात ! भवान्
यद्धूमपि चिनुयात् । तस्य परिणयम्
अहं सर्वथा न अङ्गीकरिष्यामि । मम पतिम्
अहमेव प्रयत्नेन अन्विष्यामि । मम
इच्छानिच्छादिकं कश्चन क्षौरिकः कथं वा
जानीयात् ? तत् अज्ञात्वा योग्यस्य वरस्य
अन्वेषणं सः कथं वा कुर्यात् ?” इति उक्त्वा
ततः पाकशालां प्रति अगच्छत् ।

एतस्मात् अपमाननं प्राप्य खेदेन ततः
निर्गतवान् क्षौरिकः । स्वस्य प्रयत्ने विघ्नः
उत्पन्नः इत्यतः रामस्वरूपः अपि खिन्नः ।
किन्तु पुत्रीम् अधिकं किमपि वक्तुम् अनिच्छन्
सः मौनेन अतिष्ठत् ।

सायङ्कालपर्यन्तं चमेली मौनेन एव आसीत् ।
रात्रौ पाककार्यादिकं समाप्य शयाना सा समग्रां
रात्रिं यावत् अग्रिमकार्ययोजनां चिन्तितवती ।
‘प्रातः पितुः उत्थानात् पूर्वम् एव मया गृहात्
निर्गन्तव्यम् । विशेषसामर्थ्यवन्तम् अन्विष्य तं
परिणीय एव मया गृहं प्रत्यागन्तव्यम्’ इति
आलोचितवती सा ।

प्रातः सा जलस्य आनयनाय निर्गच्छन्ती
इव अभिनयन्ती घटं स्वीकृत्य गृहात्
प्रस्थितवती । कूपस्य पार्श्वे घटं स्थापयित्वा
मुख्यमार्गेण प्रयाणम् अनुवर्तितं तथा ।

किञ्चिद्दूरं गमनानन्तरं तथा दूरात् केचन

दृष्टाः । तेषां पुरोभागे उत्तमानि वेषभूषणानि
धृतवान् युवा अश्वस्य उपरि उपविश्य गच्छन्
आसीत् । केचन तस्य उभयोः पार्श्वयोः पुष्ठतः
च दृश्यन्ते स्म । मार्गम् उभयतः स्थिताः
जनाः विनयेन तं नमस्कुर्वन्ति स्म ।

‘एषः किम् एतस्य देशस्य राजा स्यात् ?’
इति अचिन्तयत् चमेली । तथा इतः पूर्वं राजा
न दृष्टः आसीत् । सः अश्वारोही सुन्दरः दृढ-
कायः च दृश्यते स्म । ‘एषः यदि राजा एव
स्यात् तर्हि निश्चयेन महासामर्थ्यवान् स्यादेव ।
किन्तु एषः किं मम परिणयम् अङ्गीकुर्यात् ?’
इति चिन्तयन्ती सा तं गणम् अनुसृतवती ।

किञ्चिद्दूरं गमनस्य अनन्तरं कश्चन सरोवरः
दृष्टः । सरोवरतीरे कस्यचित् वृक्षस्य अधः
कश्चन तपस्वी उपविष्टः आसीत् । तं परितः
केचन भक्ताः उपविष्टाः आसन् । ते तस्मात्
तपस्वितः आशीर्वादं प्राप्नुवन्तः आसन् ।

सः अश्वारोही अश्वात् अवतीर्य तस्य
तपस्विनः समीपम् अगच्छत् । तेन सह
आगताः फलानि पुष्पाणि च आनीय दत्त-

THE ADVENTURES OF **G-man**

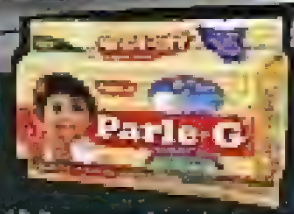

THE BIG THIRST

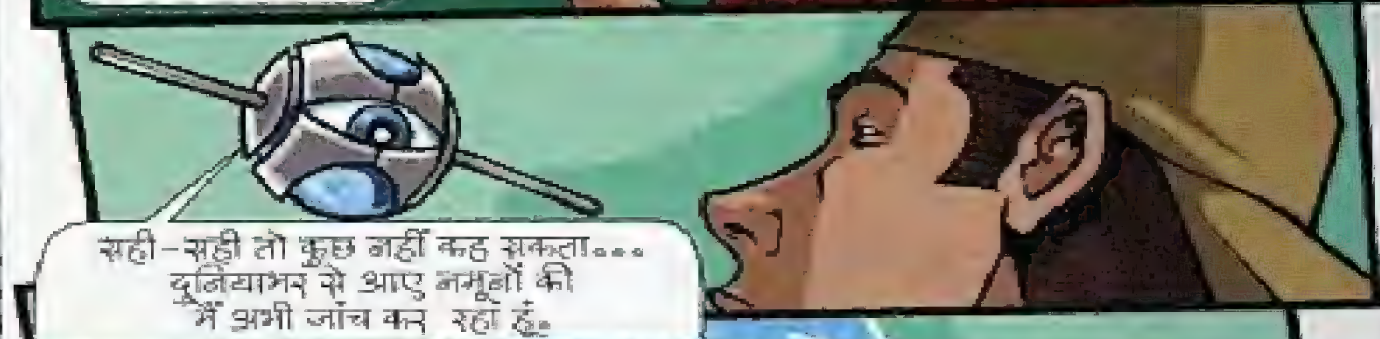
एक बड़ी प्यास
भाग 1

के लिए पावर सप्लाय

Visit: www.parleproducts.com

के लिए पावर सप्लाय

Visit: www.parleproducts.com

वन्तः । सः अश्वारोही तानि तस्मै तपस्विने समर्प्य तपस्विनः आशीर्वादं प्राप्य ततः स्वस्य प्रयाणम् अनुवर्तितवान् ।

‘यः महाशक्तिशाली इति मया चिन्तितम् आसीत् सः एतस्य तपस्विनः पुरतः शिरः अवनमय्य स्थितवान् । अतः एषः तपस्वी एव तस्मात् अश्वारोहितः अधिकशक्तिशाली । किन्तु एषः तपस्वी मम परिणयं न अङ्गीकुर्यात् । तपस्विनः यादृशं सामर्थ्यं तादृशेन एव सामर्थ्येन युक्तः अन्यः कोऽपि मया अत्र दृश्येत’ इति चिन्तयन्ती सा सरोवरतीरे एव किञ्चित्कालम् उपविष्टवती ।

किञ्चित्कालानन्तरं तपस्वी ततः उत्थाय फलानि पुष्पाणि च स्वीकृत्य समीपस्थं देवालयं प्रति प्रस्थितवान् । तत्र सः देवस्य पुरतः तानि फलपुष्पादीनि समर्प्य दीपं च प्रज्वालय प्रदक्षिणपुरस्सरं नमस्कृत्य ततः

निर्गतवान् । तदा चमेली अचिन्तयत् - ‘एतस्मात् अपि एषः देवः एव श्रेष्ठः’ इति ।

‘अहम् एतं देवम् एव

पतित्वेन मत्वा अत्रैव सेवां कुर्वती वासं करिष्यामि’ इति निश्चित्य सा देवस्य पुरतः उपाविशत् । नेत्रे निमीलितवत्याः तस्याः नेत्रयोः पुरतः देवः पुरुषाकारं प्राप्य अतिष्ठत् । किञ्चित्कालानन्तरं यदा तया नेत्रे उन्मीलिते तदा कश्चन शुनकः गर्भगृहं प्रविश्य देवस्य पुरतः स्थापितम् आहारादिकं खादित्वा निर्गच्छन् दृष्टः । ‘शुनकादपि स्वस्य आहारं रक्षितुम् असमर्थस्य एतस्य अहो, असामर्थ्यम्’ इति अचिन्तयत् चमेली ।

मन्दिरात् निर्गच्छन्तं शुनकम् अन्वसरत् सा । सः शुनकः ततः निर्गत्य कस्यचित् कृषिकस्य गृहं प्राविशत् । कृषिकः प्रीत्या तम् अस्पृशत् । शुनकः पुच्छं चालयन् तस्य पादम् अलीढ । ‘शुनकात् अपमाननं प्राप्तवतः देवात् एषः कृषिकः एव अधिकसामर्थ्यशाली’ इति अचिन्तयत् चमेली ।

‘यः कठिनाम् अपि भूमिं लीलया खनति सः निश्चयेनास्ति महाशक्तिशाली’ इति चमेली अवगतवती । अतः सा तस्य तरुणस्य कृषिकस्य समीपं गत्वा तस्य पादौ गृहीत्वा अवदत् - “आर्य ! अस्माकं ग्रामे महाशक्तिशाली भवान् एव । अतः मम निवेदनं यत् भवता अहं परिणेतव्या इति । विवाहस्य अनन्तरम् अहं भवतः, गृहस्य, भूमेः च निर्वहणदायित्वं यथायोग्यं निर्वक्ष्यामि” इति ।

सः तरुणः कृषिकः तस्याः विषये पूर्णं विवरणम् आदौ श्रुतवान् । तस्याः सौन्दर्यं तस्य मनः आकर्षत् एव ।

सः अवदत् - “चमेलि ! अहं भवतीं परिणेष्यामि” इति ।

जन्मशताब्दाचरणम्

लालबहादुरशास्त्रिणः

बाल्यस्य विहङ्गावेक्षणम्

लालबहादुरशास्त्री जवहारलालनेहरूवर्यस्य दिवङ्गतेः अनन्तरं देशस्य द्वितीयः

प्रधानमन्त्री जातः १९६४ तमे वर्षे । इतः शतात् वर्षेभ्यः पूर्वं तस्य जन्म जातम् ।

एतस्मिन् वर्षे तदीयजन्मशताब्दाचरणम् अधिकृत्य विविधाः कार्यक्रमाः प्रचलिष्यन्ति ।

उत्तरप्रदेशस्य एकं सामान्यं रेल्वे-स्थानक-नगरम् अस्ति मोगलसराय् । तस्मिन् एव नगरे १९०४ तमवर्षस्य अक्टोबर्मासस्य द्वितीये दिनाङ्के लालबहादुरशास्त्रिवर्यस्य जन्म जातम् । सः नेहरूमन्त्रिमण्डले रेल्वेसचिवः गृहसचिवः च आसीत् । निष्कपटता, साहस-शीलता, शान्तचित्तता, आत्मनियन्त्रितता, दया-परता, स्वार्थरहितता इत्यादयः गुणाः आ बाल्यात् एव तस्मिन् आविर्भूताः आसन् ।

तस्य पिता कश्चन अध्यापकः । अष्टादश-मासात्मके एव वयसि तेन पितृवियोगः प्राप्तः । अतः सः स्वस्य विद्याभ्यासाय काशीस्थं मातुलगृहं प्रति गतवान् । गृहे सर्वे तं निर्दिशन्ति स्म 'नन्हे' (लघुबाल !) इति । महति घोरतपे अपि तेन प्रतिदिनं सुदूरं विद्यालयं प्रति पादाभ्यां गन्तव्यं भवति स्म विद्याभ्यासाय ।

तस्म शैशवे काचित् विलक्षणा घटना घटिता । तस्य माता त्रिमासीयेन शिशुना सह तीर्थस्नानाय गङ्गानदीं प्रति गता । स्नानघट्टे महान् सम्पर्दः आसीत् । तदवसरे सः शिशुः मातुः हस्तात् च्युतः सन् कस्यचित् गोपालकस्य कण्डोले पतितः । सः गोपालकः निस्सन्तानः आसीत् । भगवता एव अयं शिशुः मह्यं दत्तः इति भावयन् सः गोपालकः तं शिशुं महता सन्तोषेण स्व्यकरोत् । आरक्षकाः नष्टं तं शिशुं गोपालकसमीपे दृष्टवन्तः । महता दुःखेन एव तेन गोपालकेन सः शिशुः जन्मदात्र्यै अर्पितः ।

धैर्यम् आत्माभिमानश्च अल्पे एव वयसि लालबहादुरे आस्ताम् । यदा सः बाल्ये काश्याम् अधीयानः आसीत् तदा गङ्गायाः अपरस्मिन् तीरे प्रचलन्तीं मेलां प्रति मित्रैः सह अगच्छत् । प्रत्यागमनाय तस्य कोषे धनं न आसीत् ।

अभिमानधनः सः तदर्थं मित्राणि धनं
याचितुं न ऐच्छत् । अतः सः मित्र-
गणात् उपायेन दूरं गतवान् । मित्रैः
तस्य अनुपस्थितिः न लक्षिता । ते
नौकाम् आरूढवन्तः । यदा नौका
ततः प्रस्थिता तदा लालबहादुरः
नदीतरणम् आरब्धवान् । मित्रेषु पश्यत्सु एव
सः नद्याः अपरं तीरं प्राप्तवान् ।

लालबहादुरः आकारेण वामनः, किन्तु
मनसा नितरां समुन्नतः । तस्य नैतिकी शक्तिः
अतिप्रबला आसीत् । पष्ठे वयसि जाता काचित्
घटना तस्य मनसि महान्तं प्रभावम् अजनयत् ।

कदाचित् सः मित्रैः सह किञ्चन उद्यानम्
अगच्छत् । तस्य मित्रैः वृक्षाः आरूढाः । एषः
तु अधः एव आसीत् । तावता उद्यानपालकः
आगतः । पुष्पम् अवचिन्वन्तम् एतम् अपश्यत्
सः । आगच्छन्तम् उद्यानपालकं दृष्ट्वा अन्यैः
सर्वैः मित्रैः पालयनं कृतम् । उद्यानपालकः
लालबहादुरम् अगृह्णात्, बहुधा अताडयत् च ।
लालबहादुरः रोदनम् अकरोत् ।

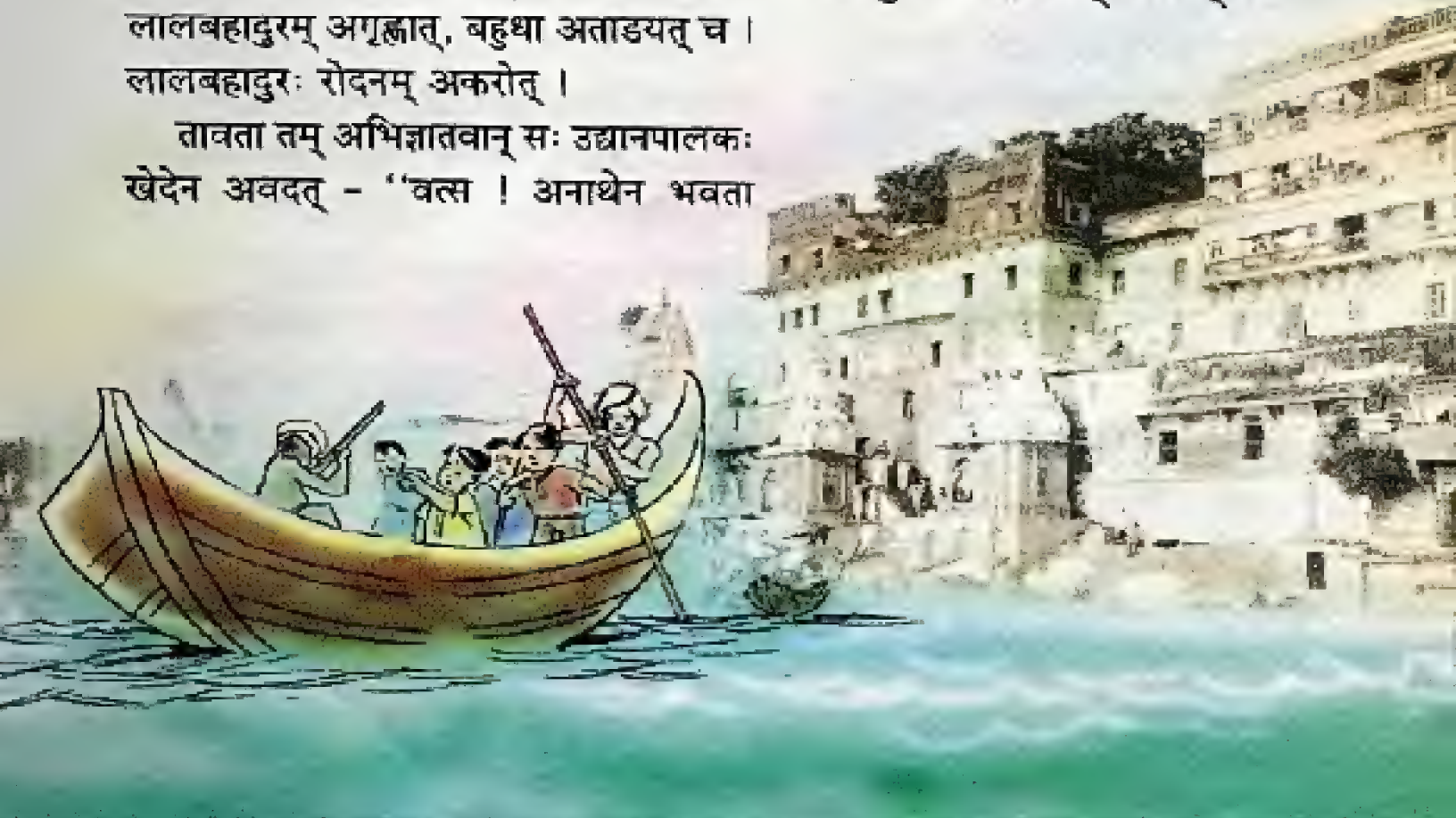
तावता तम् अभिज्ञातवान् सः उद्यानपालकः
खेदेन अवदत् - “वत्स ! अनाथेन भवता

उत्तमः व्यवहारः करणीयः” इति । एतत्
वचनं लालबहादुरस्य मनसि विलक्षणं
परिणामम् अजनयत् ।

सः अचिन्तयत् - ‘सत्यम्, अहम्
अनाथः । मया भाविनि काले उत्तमः
व्यवहारः करणीयः’ इति ।

१९६६ तमे वर्षे जनवरीमासस्य दशमे
दिनाङ्के ताज्केण्टनगरे भारतपाकिस्थानयोः सन्धिं
हस्तक्षरैः प्रमाणीकृतवान् लालबहादुरवर्यः ततः
द्वित्रयघण्टाभ्यन्तरे एव तीव्रं हृदयाघातं प्राप्य प्राणैः
वियुक्तः जातः । तस्य कलेवरं भारतं प्रति
आनीतम् । तस्य संस्मरणाय ‘विजयघट्ट’स्य
निर्माणं कृतम् । तस्य स्मारके उत्कीर्णं दृश्यते -
‘जय जवान्, जय किसान्’ इति वाक्यम् ।
भारतपाकिस्थानयुद्धावसरे सैनिकानाम् उत्साह-
वर्धनाय, १९६५ तमे प्रवृत्तायाः प्रवाहपीडायाः
काले कृषेः प्रोत्साहनाय च तच्च वाक्यं तेन
पौनःपुन्येन उद्धोषितम् आसीत् ।

पारस्परिकं वैरम्

प्राचीने काले ब्रह्मदत्तराजः काशीराज्यं परिपालयति स्म । तस्य शतं पुत्राः आसन् । कनिष्ठस्य पुत्रस्य नाम संवरः इति । राजा स्वस्य एकैकम् अपि पुत्रम् एकैकस्य गुरोः समीपं प्रेषितवान् । कनिष्ठः पुत्रः संवरः बोधिसत्त्वस्य गुरुकुलं प्रति प्रेषितः तेन ।

महाज्ञानिनः बोधिसत्त्वस्य सकाशात् अनेकानि वर्षाणि यावत् संवरः विद्यां गृहीतवान्, सर्वासु विद्यासु प्रवीणः जातः च । एतदध्यन्तरे अन्येषां राजकुमाराणाम् अपि विद्याभ्यासः समाप्तः आसीत् । अतः तेषां गुरवः तान् महाराजसमीपं प्रेषयित्वा राजानम् अवदन् - “महाराज ! भवतः पुत्राः सर्वासु विद्यासु पारङ्गताः सन्ति” इति । एतेन प्रसन्नः राजा तान् सर्वान् यथोचितं सत्कृतवान् ।

एतदनन्तरं राजा राजकुमारान् विविधानां राज्यानां शासकान् कृतवान् । एतत् ज्ञातवान् संवरः गुरुं बोधिसत्त्वं कदाचित् अपृच्छत् - “गुरुवर्य ! यदि मम पिता भ्रातॄन् इव माम्

अपि कस्यचित् राज्यस्य शासकं कर्तुम् इच्छेत् तर्हि मया किं करणीयम् ?” इति ।

तदा बोधिसत्त्वः अबोधयत् - “यदि पिता भवन्तं कस्यचित् राज्यस्य शासकं कर्तुं, राजधानीतः बहिः प्रेषयितुं च इच्छेत् तर्हि भवान् तत् मा अङ्गीकरोतु । भवतः अग्रजाः पितरं परित्यज्य एकैकशः गताः । मातापित्रोः सेवा एव पुत्रस्य परमं कर्तव्यम् । तत् भवान् श्रद्धया करोतु । भक्त्या पितुः सेवां करोतु । एतत् भवतः आद्यं कर्तव्यम्” इति ।

कदाचित् राजा ब्रह्मदत्तः पूर्वसूचनां विनैव बोधिसत्त्वस्य आश्रमं प्रति आगतवान् । संवरः पितरं विनयेन प्रणम्य गुरोः पार्श्वे अतिष्ठत् । राजा तम् अपृच्छत् - “वत्स ! किं भवतः विद्याभ्यासः परिसमाप्तः ?” इति ।

“गुरुदेवस्य कृपया मया सर्वाः विद्याः अधिगताः सन्ति” इति उत्तरं दत्तवान् संवरः ।

“वत्स ! महतः सन्तोषस्य विषयः एषः । इतः परं भवता अपि कस्यचित् राज्यस्य

शासकेन भवितव्यम् । अतः भवान् राज्यस्य कमपि भागं चिनोतु” इति अवदत् राजा ।

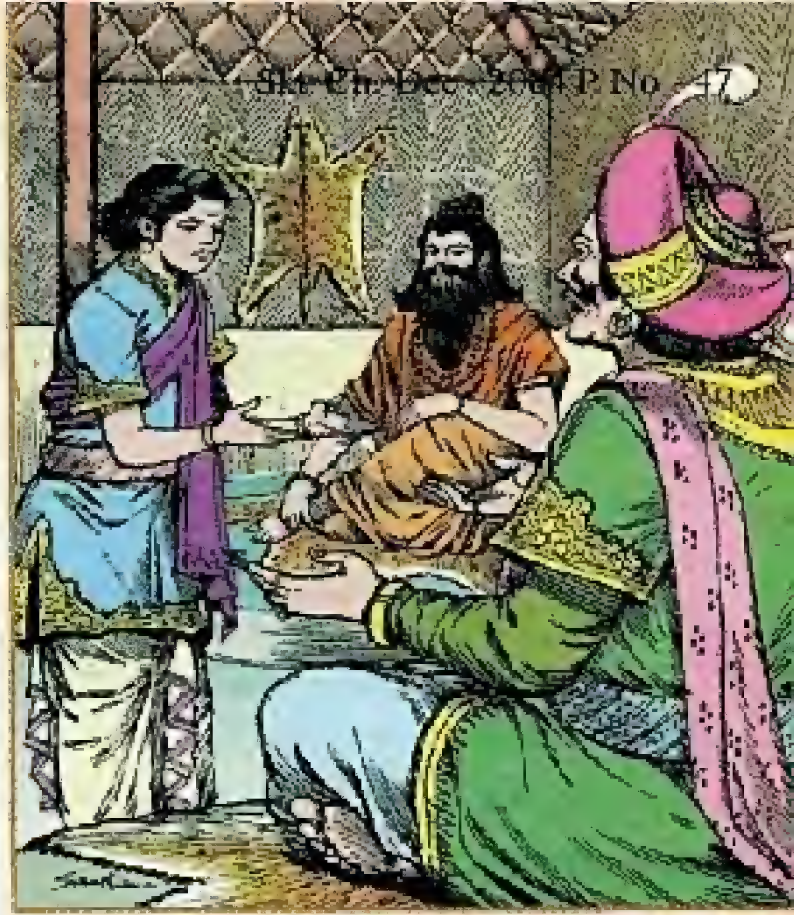
तदा संवरः अवदत् - “अहं भवतः कनिष्ठपुत्रः अस्मि । यदि अग्रजाः इव अहम् अपि राजधानीं परित्यज्य गच्छेयं तर्हि भवतः योगक्षेमदायित्वं को वा निर्वहेत् ? अतः अहं राज्यं न इच्छामि । अत्र एव तिष्ठन् भवतः सेवया दिनानि यापयितुम् इच्छामि” इति ।

एतत् श्रुत्वा राजा ब्रह्मदत्तः नितरां सन्तुष्टः । तस्मात् दिनात् संवरः पित्रा सह वासम् आरब्धवान् । काले काले बोधिसत्त्वस्य मार्गदर्शनं प्राप्नोति स्म सः ।

कदाचित् सः गुरोः बोधिसत्त्वस्य मार्गदर्शनस्य अनुगुणं कञ्चित् ऊपरभूमिं समतलां विधाय तत्र फलपुष्पादिसस्यानि आरोपितवान् । अल्पे एव काले तत्र एकं सुन्दरम् उद्यानं निर्मितं जातम् । एतत् जनानाम् आकर्षणकेन्द्रम् अपि जातम् । बहवः जनाः तस्य दर्शनार्थं विहाराय च तत्र आगच्छन्ति स्म । एतस्य उद्यानस्य कारणतः संवरस्य नाम ख्यातम् अभवत् ।

कदाचित् संवरः पितुः अनुज्ञां प्राप्य नगरस्य सर्ववर्णप्रमुखाणां कृते भोजोत्सवं व्यवस्थापितवान् । विदेशतः आगच्छतां राजदूतानां चणिजां चापि वासाय तेन सर्वव्यवस्थोपेतानि वासभवनानि निर्मितानि । एतेन तदीयं यशः देशे सर्वत्र प्रसृतम् ।

एवमेव बहूनि वर्षाणि अतीतानि । राजा वृद्धः जातः । राज्ञः अन्तिमदिनानि अपि सन्निहितानि । राजा मन्त्रिणः आहूय अवदत् - “मम मरणस्य अनन्तरम् उत्तराधिकारी भवद्भिः एव चेतव्यः । मम शतं पुत्राः अपि

अत्र अधिकारिणः एव । अहं तु कमपि राजानं न करिष्यामि । भवन्तः एव विचिन्त्य योग्यं कञ्चित् मम उत्तराधिकारिणं कुर्वन्तु” इति ।

राज्ञः मरणस्य अनन्तरं सर्वे मन्त्रिणः सम्भूय चर्चा कृत्वा निर्णीतवन्तः यत् संवरः एव उत्तमः राजकुमारः अस्ति इति । अतः तस्य पट्टाभिषेकं सर्वैर्भवं निर्वर्तितवन्तः ते ।

संवरस्य पट्टाभिषेकस्य कारणतः नव-नवतिः राजकुमाराः नितरां क्रुद्धाः । ते सर्वे परस्परं समालोच्य दूतद्वारा संवराय वार्तां प्रेषितवन्तः यत् भवता सिंहासनं परित्यक्तव्यम् इति । ततः ते सर्वे ससैन्यम् आगत्य संवरस्य दुर्गम् आक्रान्तवन्तः अपि ।

संवरः प्रवृत्तं सर्वं गुरुं बोधिसत्त्वं निवेदितवान् । तदा बोधिसत्त्वः तम् अबोधयत् - “अग्रजानां शत्रुतासम्पादनं पापाय एव । अतः भवान् पितुः राज्यं शतधा विभज्य समप्रमाणेन

सर्वेभ्यः अग्रजेभ्यः ददातु" इति ।

संवरः तथैव अकरोत् । एतत् दृष्ट्वा ज्येष्ठः
भ्राता उपासकनामकः अनुजान् अवदत् -
"संवरः सिंहासनम् आक्रम्य अस्मान् सर्वान्
शत्रून् भावयन् अस्ति इति चिन्तयित्वा वयं
ससैन्यम् अत्र आगताः । किन्तु सः न्यायपूर्वकं
व्यवहारं कृत्वा सर्वेषां जनानां प्रशंसां प्राप्तवान्
अस्ति । एतादृशस्य आक्रमणं वयं कथं
कुर्याम ?" इति ।

"एवं तर्हि इदानीम् अस्माकं कर्तव्यं
किम् ?" इति अपृच्छत् अपरः भ्राता ।

"अनुजस्य विषये सन्धिप्रस्तावपूर्णः एव
व्यवहारः युक्तः इति भाति मम । पितुः
सिंहासनस्य उत्तराधिकारिणः भवितुं वयं सर्वे
अर्हाः इति तु सत्यम् एव । किन्तु सिंहासनस्य
उत्तराधिकारी तु एकः एव भवितुम् अर्हति ।
अतः संवरस्य उत्तराधिकारिताम् अङ्गीकृत्य
तेन ये भागाः दत्ताः तेषां प्रत्यर्पणम् एव वरम्
इति भाति मम" इति अवदत् ज्येष्ठः अग्रजः ।

एतं प्रस्तावम् अन्ये सर्वे अङ्गीकृतवन्तः ।
ततः ते संवरस्य जयम् उच्चारयन्तः सेना-
सहिततया नगरं प्रविष्टवन्तः । सिंहासने उप-

विष्टः संवरः तान् सहार्दं स्वागतीकृतवान्
यथोचितम् आसनं दत्त्वा सत्कृतवान् च ।

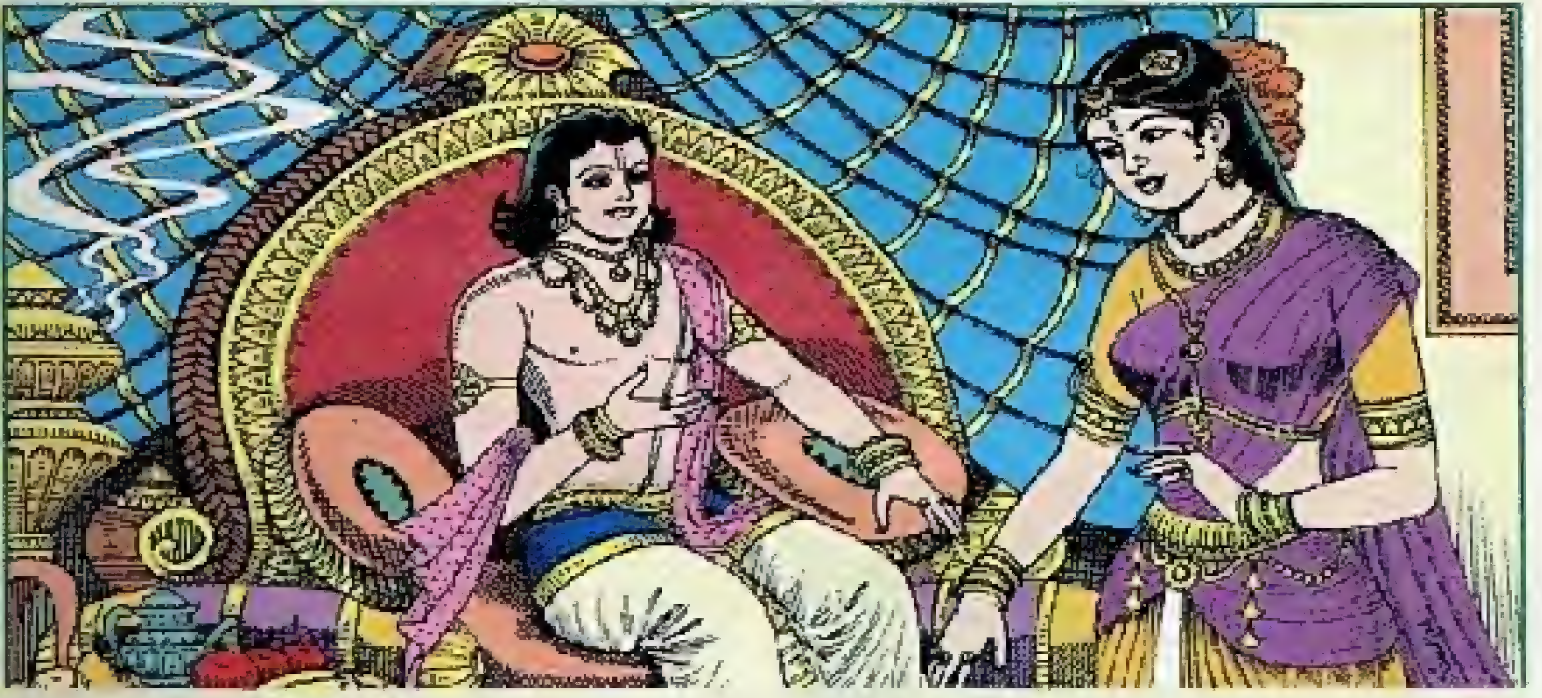
एतदनन्तरं ज्येष्ठः अग्रजः संवरम् अपृच्छत्
- "सहोदर ! भवतः धर्मगुणः प्रशंसनीयः
एव अस्ति । सर्वेषां विषये यः एषः उत्तमः
व्यवहारः क्रियते तस्य निमित्तं शक्तिः कुतः
प्राप्यते भवता ?" इति ।

"कस्यापि द्वेषम् अहं न करोमि । सर्वान्
अपि कर्मचारिणः प्रीत्या पश्यामि । काले
काले तेभ्यः यथोचितं वेतनं ददामि । अन्य-
राज्यतः आगन्तून् वणिग्-राजदूतादीन् आदरेण
सत्करोमि । जनानां हितम् एव स्वहितं
भावयामि" इति अवदत् संवरः ।

सर्वेषां सहोदराणां प्रतिनिधित्वेन संवरम्
आशीर्वादिन अनुगृह्य ज्येष्ठभ्राता अवदत् -
"एवमेव धर्ममार्गेण राज्यं परिपालयन् भवान्
कीर्तिमान् भवतु । वयं भवतः साहाय्यं कुर्वन्तः
देशं शत्रुभयरहितं करिष्यामः । भवान् एतस्मिन्
एव लोके इन्द्रपदवीं प्राप्नोतु" इति ।

बोधिसत्त्वस्य शिष्यः संवरः एवम् अग्रजानां
प्रीत्यादरादिकं प्राप्य अनेकानि वर्षाणि देशं
पालितवान् । श्रेष्ठराजत्वेन तेन कीर्तिः प्राप्ता ।

विष्णुपुराणम्

श्री रामः लीलया धनुषि ज्यां बद्धवान् ।
तदा परशुरामः - “हे रघुराम ! इतः
परम् अहं क्षत्रियेषु स्थितां द्वेषभावनां परि-
त्यज्य शान्तिपूर्वकं तपस्यां करिष्यामि । मया
दत्तं कोदण्डं भवदीयम् एव । भवान् कोदण्ड-
रामः अपि” इति उक्त्वा ततः निर्गतवान् ।

अयोध्यानगरी नवदम्पत्योः आगमनेन
विशेषतः शोभमाना जाता । सीता रामः च
परस्परानुरागेण जीवनं चापयतः स्म ।

अथ कदाचित् रामः सीताम् उक्तवान् -
“जानकि ! राजभवने वासात् अपि वने
विहारः अत्यानन्दकरः । वने भवती वन-
लक्ष्मीः इव विराजेत” इति । एतत् श्रुतवत्याः
सीतायाः कपोले आरक्ते जाते ।

कानिचन दिनानि सुखेन गतानि । ततः
दशरथेन दुःशकुनानि दृष्टानि । उल्कापाताः

अपि तेन दृष्टाः । वृद्धदम्पत्योः वचनानि तेन
स्मृतानि । प्राणापायभीतिः तम् अबाधत ।

‘रामचन्द्रस्य राज्याभिषेकः अचिरात् एव
निर्वर्तनीयः’ इति सः सङ्कल्पितवान् । वसिष्ठ-
द्वारा मुहूर्तमपि निश्चितवान् सः ।

सत्यलोके ब्रह्मा पद्मासनस्थः सच्चिदानन्दे
लीनः आसीत् । सरस्वती वीणया रागमालाम्
आलपन्ती आसीत् ।

नारदः अन्ये देवाः च चिन्ताग्रस्ततया
ब्रह्मणः समीपं गत्वा उक्तवन्तः - “भगवन् !
रामचन्द्रः सिंहासने उपविशति चेत् राक्षस-
संहारः कथं प्रवर्तेत ? एतम् अंशं चिन्तयन्तः
सर्वे देवाः चिन्ताक्रान्ताः सन्ति” इति ।

ब्रह्मा सरस्वतीम् अभिप्रायगर्भेण दृष्टि-
क्षेपेण अपश्यत् । तदा सरस्वती अवदत् -
“यत् भवेत् तत् भविष्यति एव । नारदवर्य !

कलहप्रियः भवान् त्रिकालज्ञानी अपि । तत्र पश्यतु, कलहशीलतया भवतः भगिनी इव स्थिता मन्थरा कैकेय्याः भवनं प्रविशन्ती अस्ति” इति ।

एतत् श्रुत्वा देवाः नारदः च भूलोकस्य दिशि दृष्टिं प्रसारितवन्तः । मन्थरा स्वगतम् इव किमपि वदन्ती गच्छन्ती आसीत् ।

नारदः सरस्वतीम् उद्दिश्य - “वाग्देवि ! जगतः कल्याणाय भवती मन्थरायाः मुखतः किं वाचयिष्यति इति न ज्ञायते । सर्वं भवत्याः कृपाम् एव अवलम्बते” इति उक्त्वा ब्रह्माणं नमस्कृत्य ततः निर्गतवान् । देवाः अपि तम् अनुसृतवन्तः ।

कुब्जा मन्थरा कैकेय्याः मातृगृहात् आगता वृद्धा दासी । सा कैकेयीं सहानुभूतिपूर्णया दृष्ट्या पश्यन्ती स्थिता आसीत् ।

कैकेयी मन्थराम् अपृच्छत् - “मन्थरे !

का वार्ता ? किमर्थं भवती खिन्नमनस्का स्थिता अस्ति ?” इति ।

“आर्ये ! किं वदानि ? श्वः श्रीरामस्य राज्याभिषेकः भविष्यति इति श्रूयते । अवगतं खलु ?” इति अवदत् मन्थरा ।

कैकेयी स्वस्य कण्ठे स्थितं रत्नखचितं हारं निष्कास्य मन्थरायाः कण्ठे अर्पयन्ती - “अहो, भवती कीदृशीं परमप्रियां विशेष-वार्ताम् आनीतवती अस्ति !” इति उक्त्वा महान्तम् आनन्दं प्रदर्शितवती ।

तदा मन्थरा अवदत् - “अहो, कीदृशी मूर्खता भवत्याः !” इति ।

“मन्थरे ! किं वदन्ती अस्ति भवती ?” इति अपृच्छत् कैकेयी ।

“यदि सः रामचन्द्रः राजा भवेत् तर्हि कौसल्यायाः दास्यौ भवतः भवती सुमित्रा च । किम् एतत् कदापि चिन्तितं भवत्या ? अलं विलम्बेन । भवती कोपगृहं प्रविशतु, दशरथमहाराजं वरद्वयं याचतु च । रामस्य पुरतः चामरेण वीजनार्थं किं भरताय जन्म दत्तं भवत्या ?” इति अवदत् मन्थरा ।

ततः कैकेयी कोपगृहं प्रविष्टवती । एतत् श्रुत्वा दशरथः तत्र आगतः । कैकेयी दशरथम् अवदत् - “मह्यं वरद्वयं दातव्यम्” इति ।

“यत् अपेक्षितं तत् याचतु” इति अवदत् दशरथः ।

“चतुर्दश वर्षाणि रामः वनवासं कुर्यात् । भरतस्य पट्टाभिषेकः प्रवर्तेत । एतदुभयम् इच्छामि अहम्” इति अवदत् कैकेयी ।

कैकेय्याः एताम् अपेक्षां श्रुत्वा दशरथः महता दुःखेन शय्यायाम् अपतत् ।

‘पितुः आज्ञापालनं मम कर्तव्यम् । वचन-
पालनं कर्तुं न शक्तम् इत्येषा अपकीर्तिः मम
पितुः न भवेत् । रघुवंशे अद्यावधि केनापि
वचनभङ्गः न कृतः । अग्रे अपि एवं न भवेत्’
इति अचिन्तयत् रामः । अतः सः वल्कलं
धृत्वा वनवासं प्रति गमनाय सन्नद्धः जातः ।

एतदवसरे एव नितरां क्रुद्धः लक्ष्मणः तत्र
आगतवान् । सः कैकेय्याः दशरथस्य च
संहाराय खड्गम् उन्नीतवान् । तदा रामः तं
बोधयित्वा तदीयं कोपं शमितवान् ।

एतदनन्तरं रामः सीता लक्ष्मणः च वनं
प्रति निर्गतवन्तः । अयोध्याजनाः तेषां मार्गेषु
शयानाः मार्गाविरोधं कृतवन्तः । रामः तान्
अपि बोधयित्वा सान्त्वयित्वा च अग्रे गतवान् ।

गङ्गाम् अतिक्रम्य अरण्यमार्गेण गच्छन्
सः भारद्वाजाश्रमं प्राप्तवान् । रामः लक्ष्मणः
च वटवृक्षस्य रसेन केशान् आर्द्रीकृत्य मुनयः
इव जटां रचितवन्तौ ।

सचेतनतां गतः दशरथः वनवासाय रामस्य
निर्गमनं श्रुत्वा नितरां शोकाकुलः जातः ।
रामनाम जपन् एव सः प्राणान् अत्यजत् ।

तदवसरे भरतः नन्दिग्रामे मातुलगृहे
आसीत् । नन्दिग्रामतः आगतौ भरतः शत्रुघ्नः
च दशरथस्य उत्तरक्रियां निर्वर्तितवन्तौ ।

भरतः मातुः सुखम् अपि द्रष्टुं न ऐच्छत् ।
शत्रुघ्नः मन्थरां प्रहर्तुम् ऐच्छत् । किन्तु सा
कुत्रापि न दृष्टा तेन ।

भरतः श्रीरामं प्रत्यानेतुम् इच्छन् परिवार-
सहिततया अरण्यं प्रति प्रस्थितवान् ।

अरण्ये रामः भरतम् अवदत् - “पितुः
वचनस्य पालनं भवतः अपि धर्मः । भवान्

मम अनुजः अस्ति । अतः मम आदेशः
अपि भवता पालनीयः । भवान् इतः प्रतिगत्य
राज्यं परिपालयेत् इति मम अपेक्षा” इति ।

तदा भरतः - “अस्तु नाम । किन्तु अहं
राज्यं पालयिष्यामि भवतः सेवकत्वेन प्रति-
निधित्वेन च” इति उक्त्वा श्रीरामस्य पादुके
स्वीकृत्य ततः निर्गतवान् ।

एतदनन्तरं रामः सीतालक्ष्मणाभ्यां सह
अरण्यस्य मध्यभागं प्रति गतवान् ।

खरः दूषणः च दण्डकारण्ये रावणस्य
प्रतिनिधी आस्ताम् । ताभ्यां विन्ध्याचलस्य
पार्श्ववर्तिनी समग्रा भूमिः वशीकृता आसीत् ।
राक्षसगणेन सह सञ्चरन्तौ तौ अरण्यं प्रविशतः
रामादीन् दृष्टवन्तौ ।

नितरां क्रुद्धौ तौ शूलखड्गादीनि आयुधानि
गृहीत्वा रामादीनां संहाराय अग्रे आगतौ ।

रामः लक्ष्मणः च निरन्तरबाणप्रयोगेण

राक्षसगणं ततः निवारितवन्तौ । ततः रामः
खरदूषणौ संहतवान् । अन्ये अपि राक्षसाः
तेन मारिताः । केचन कथमपि सजीवं तिष्ठन्तः
ततः पलायितवन्तः ।

रामः लक्ष्मणः च वने वासाय योग्यस्य
स्थलस्य अन्वेषणे मग्नौ आस्ताम् । तदा ताड-
वृक्षसदृशः कक्षेन राक्षसः सीताम् उन्नीय स्कन्धे
आरोप्य ततः निर्गन्तुम् उद्युक्तः । तावता एतत्
ज्ञातवान् रामः बाणप्रयोगेण तं मारितवान् ।

तस्मात् प्रदेशात् पलायितवन्तः राक्षसाः
शूर्पणखां खरदूषणयोः मरणवार्ता निवेदित-
वन्तः । शूर्पणखा रावणस्य भगिनी । खर-
दूषणौ तस्याः भ्रातरौ एव । तौ रावणस्य
विमातुः पुत्रौ । दण्डकारण्ये निवसतां सर्वेषां
राक्षसानाम् अधिनायिका आसीत् शूर्पणखा ।
भ्रात्रोः मरणं श्रुत्वा क्रुद्धा सा रामलक्ष्मणयोः

संहाराय निर्गता ।

पञ्चभिः बटैः उपेतः पञ्चवटीप्रदेशः प्राप्तः
रामेण । ततः अनतिदूरे एव 'दक्षिणभारतस्य
गङ्गा' इति ख्याता गोदावरी प्रवहति स्म ।

सुन्दरीं पर्णकुटीं निर्माय रामः सीतया
लक्ष्मणेन च सह वासम् आरब्धवान् । वन-
विहारेण समयं यापयति स्म सः । लक्ष्मणः
अग्रजस्य भ्रातृजायायाः च सेवां कुर्वन् अहोरात्रं
पर्णशालायाः रक्षणं करोति स्म ।

कदाचित् शूर्पणखा रामादीनां पुरतः
प्रत्यक्षा जाता । सा रामम् अवदत् - "भवता
अहं परिणेतव्या" इति । रामः तस्याः प्रार्थनां
निराकृतवान् । शूर्पणखा बहुधा अनुरोधं कृत-
वती । सा सीतायाः संहाराय प्रयत्नम् आरब्ध-
वती । एतत् दृष्ट्वा नितरां क्रुद्धः लक्ष्मणः
तस्याः नासिकां कर्णौ च कर्तयित्वा तां ततः
प्रतिप्रेषितवान् ।

शूर्पणखा लङ्कां गत्वा आत्मना प्राप्तम्
अपमाननं रावणं विस्तरेण निवेदितवती ।
सीतायाः सौन्दर्यं वर्णयन्ती सा तस्मिन् सीता-
हरणेच्छाम् उत्पादितवती । प्रतीकारसाधनाय
रावणः मारीचं सुवर्णहरिणरूपेण दण्डकारण्यं
प्रति प्रेषितवान् ।

सीता तं मायाहरिणं दृष्ट्वा व्यासुग्धा जाता ।
रामः तं हरिणम् अनुसृत्य गत्वा बाणेन प्रहृत-
वान् । रामस्य बाणप्रहारं प्राप्य मारीचः स्वस्य
वास्तविकं रूपं धृत्वा रामस्य कण्ठस्वरम् एव
अनुकुर्वन् - 'हा लक्ष्मण ! हा सीते !' इति
उच्चैः आक्रोशनं कुर्वन् प्राणैः विद्युक्तः जातः ।

एतं स्वरं श्रुत्वा सीता नितरां भीता । "एषा
राक्षसानां माया । रामस्य कोऽपि अपायः न

जातः" इति लक्ष्मणः सीतां बहुधा बोधितवान् । किन्तु सीता तस्य वचने विश्वासं न प्राप्तवती । सा लक्ष्मणं कठोरैः वचनैः बहुधा निन्दितवती । तदा अनन्यगतिकः लक्ष्मणः कुटीरस्य पुरतः तिस्रः रेखाः विलिख्य - 'एताः रेखाः न अतिक्रमणीयाः' इति संसूच्य रामस्य अन्वेषणाय ततः निर्गतवान् ।

कुटीरे सीता एका एव आसीत् । तदवसरे रावणः वृद्धतपस्विवेषेण तत्र आगत्य भिक्षां याचितवान् । भिक्षायाः दानाय सीता लक्ष्मणेन लिखिताः रेखाः अतिक्रम्य गतवती । तदा रावणः ताम् उन्नीय ततः पलायितवान् ।

रामः लक्ष्मणः च सर्वत्र सीतायाः अन्वेषणं कृतवन्तौ । रामः सामान्यः मानवः इव बहुधा विलपनम् अकरोत् ।

अरण्ये अन्वेषणसमये कर्तितपक्षः जटायुः

ताभ्यां दृष्टः । जटायुः रामम् उद्दिश्य - "मया रावणात् सीतायाः मोचनाय बहुधा प्रयासः कृतः । तदा रावणः मम पक्षौ कर्तयित्वा दक्षिणदिशि गतवान्" इति उक्त्वा तत्रैव प्राणान् अत्यजत् ।

जटायुषः अन्त्यक्रियां समाप्य रामलक्ष्मणौ ततः अग्रे प्रस्थितवन्तौ । तदा कबन्धः नाम राक्षसः स्वस्य दीर्घाभ्यां बाहुभ्यां रामलक्ष्मणौ गृहीत्वा आकृष्टवान् ।

कबन्धः कश्चन विलक्षणः जीवी । तस्य उदरं पर्वताकारकम् । दंष्ट्रोपेतम् अपिहितं मुखम् । अग्निगोलसदृशे नेत्रे । योजनपर्यन्तम् अपि प्रसरन्तौ हस्तौ । तस्य न आसीत् शिरः, न पादौ, न वा अन्यानि अङ्गानि ।

रामः लक्ष्मणः च खड्गेन प्रहृत्य तदीयौ बाहू कर्तितवन्तौ । कबन्धः शापवशात् एतादृशं

रूपं प्राप्तवान् गन्धर्वः आसीत् । सः शापात् मुक्तिं प्राप्य स्वस्य लोकं गच्छन् अवदत् - "अग्रे वानराणां मैत्री प्राप्स्यते । तस्मात् हितं सेत्स्यति" इति ।

ऋष्यमूकपर्वते वानरवीरैः सह निवसन् सुग्रीवः रामसमीपं हनुमन्तं प्रेषितवान् ।

त्रिकोटिसङ्ख्याकाः देवाः वानररूपं प्राप्तवन्तः आसन् । हनूमतः जन्म शिवस्य अंशात् जातम् आसीत् । वायुदेवस्य अनुग्रहात् अञ्जनादेवी हनुमन्तं प्रसूतवती आसीत् । वायुपुत्रत्वेन ख्यातः आसीत् हनुमान् । 'मारुतिः' इत्यपि नाम आसीत् तस्य ।

बाल्ये एव सः सूर्यबिम्बं फलविशेषं मत्वा तस्य ग्रहणाय गतः आसीत् । तदा कुपितः इन्द्रः वज्रायुधेन तं प्रहृतवान् आसीत् । तेन आञ्जनेयः मूर्च्छां गतः । तस्मात् कुपितः वायुदेवः स्वस्य सञ्चारं स्थगितवान् । तदा देवाः विविधान् वरान् दत्त्वा उक्तवन्तः यत् एषः आञ्जनेयः क्षिरञ्जीवी भविष्यति इति ।

सुग्रीवस्य आदेशस्य अनुसारं हनुमान् ब्रह्मचारिवेषेण रामस्य समीपं गतवान् । तं दूरात् एव दृष्ट्वा रामः लक्ष्मणम् अवदत् - "अहो,

सुन्दराकारकस्य एतस्य कर्णयोः कुण्डले विशेषतः शोभेते" इति ।

एतेन रामं विष्णवंशोपेतम् अवगतवान् हनुमान् तस्य विश्वासपात्रभूतः सेवकः जातः । रामेण सुन्दरत्वेन निर्दिष्टः हनुमान् वस्तुतः अपि सुन्दरः जातः ।

हनूमतः कारणतः सुग्रीवरामौ अग्नि-साक्षितया सुहृदौ जातौ ।

सुग्रीवस्य भ्राता वाली किष्किन्धायाः राजा आसीत् । अनुजस्य विषये मिथ्याभावनां प्राप्य तस्य मारणाय सः प्रयासं कृतवान् । एतस्मात् सुग्रीवः ऋष्यमूकपर्वतं शरणं गतवान् । वाली अनुजस्य पत्नीं कारागारे अस्थापयत् ।

विपद्ग्रस्तस्य मित्रस्य रक्षणं स्वस्य कर्तव्यं भावयन् रामः सुग्रीवाय वचनं दत्तवान् यत् मया वालिनः वधं कृत्वा भवते किष्किन्धायाः सिंहासनं दाप्यते इति ।

यः पुरतः युद्धाय तिष्ठति तस्य शक्तेः अर्धभागः वालिना प्राप्यते स्म । अतः एव वालिसुग्रीवौ यदा युद्धं कुर्वन्तौ आस्तां तदा वृक्षस्य पृष्ठतः स्थित्वा रामः उपायेन वालिनं हतवान् ।

विविधसंस्कृतिसम्बद्धाः कथाः

कोरियादेशस्य काचन पौराणिकी कथा

कथोश्चन दम्पत्योः जिन्हः नाम एक-मात्रपुत्रः आसीत् । तस्य पुत्रस्य सेवार्थं मातापितरौ कश्चन वृद्धं सेवकत्वेन नियोजित-वन्तौ । तस्य सेवकस्य नाम वान्क्यूनः इति । सः अनेकविधाः कथाः जानाति स्म । कथानां खनिरेव सः । तासु कथासु भयजनिकाः नागानां कथाः, क्रूरव्याघ्राणां कथाः चैव अधिकाः । किन्नरीणां, राज-कुमारीणां, राजकुमाराणाम्, उत्तमराजानां च कथाः अपि काश्चन तत्र आसन् ।

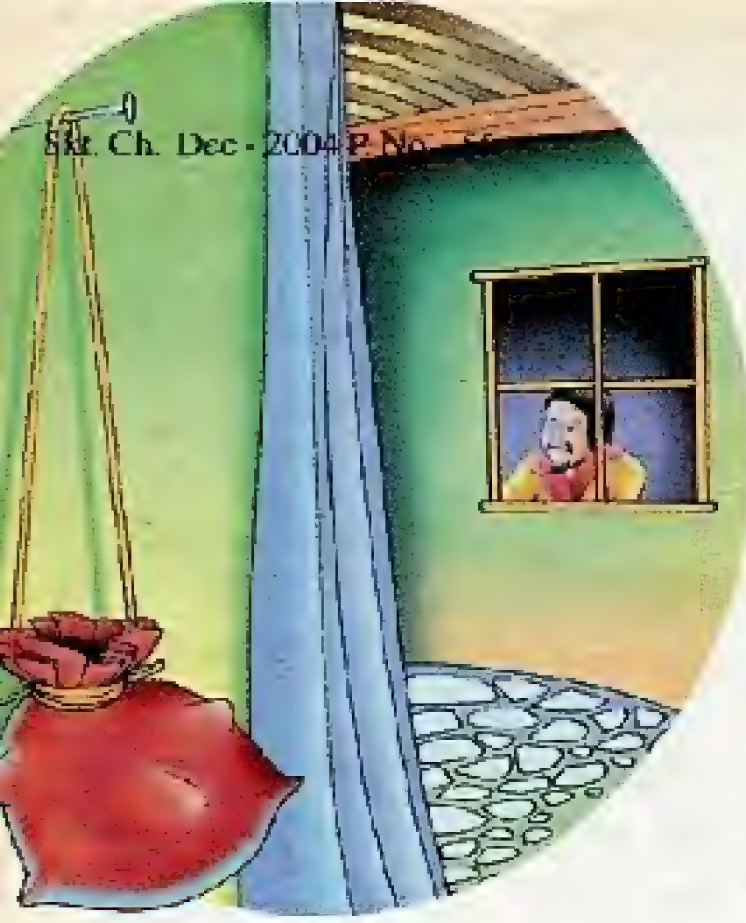
तेन कथ्यमानासु कथासु सर्वासु अपि एकः प्रेतात्मा भवति स्म एव । एताः कथाः अन्यैः न श्रोतव्या इति जिन्हस्य इच्छा ।

मित्राणि अपि ताः कथाः न वदति स्म सः । सेवकः अपि मित्राणां पुरतः कथां न कथयेत् इति तस्य इच्छा आसीत् । अस्य परिणामतः कथासु स्थिताः प्रेतात्मानः बन्धिनः सञ्जाताः ।

कथावाचकः सः सेवकः वान्क्यूनः एकं चर्मस्यूतं निर्माय तस्य कण्ठे बन्धनाय एकां रज्जुमपि योजितवान् । एषः स्यूतः जिन्हस्य शयनप्रकोष्ठे भित्तौ लम्बितः आसीत् । प्रतिदिनं रात्रौ यदा जिन्हः कथां श्रोतुम् इच्छति तदा सः सेवकः तं स्यूतं स्वरस्य अङ्गे स्थापयति । कथासमाप्त्यनन्तरं स्यूतस्य कण्ठे स्थितां रज्जुं किञ्चिदिव शिथिलां करोति स्म । स्यूतमुखेन कथायाः प्रेतात्मा अन्तः प्रवेष्टुं यावान् अवकाशः अपेक्षितः तावत् उद्घाटयति स्म सः । सा कथा पुनः अन्येन श्रुता चेदेव प्रेतात्मा बहिः आगन्तुं शक्नुयात्, न अन्यथा । कथासमाप्त्यनन्तरं सेवकः स्यूतस्य मुखं पुनरपि बद्ध्वा भित्तौ लम्बयति स्म ।

एष क्रमः बहूनि दिनानि यावत् प्रवृत्तः । मासाः गताः । वर्षाणि अपि अतीतानि । कथाकथनं तु निरन्तरं प्रवर्तमानम् आसीत् । तावन्ति वर्षाणि अपि सः सेवकः स्वेन उक्तं कथां द्वितीयवारं कमपि न उक्तवान् एव । अतः स्वस्य मुक्तिविषये आशा एव न

वार्तालापः श्रुतः । किन्तु प्रकोष्ठे कोऽपि न आसीत् । अतः सः सेवकः महत्या जागरूकतया सर्वत्र परिशीलितवान् । अकस्मात् तस्य दृष्टिः भित्तौ स्थिते चर्मस्यूते पतिता । स स्यूतः कम्पमानः इव तेन लक्षितः । तेन अनुमितं यत् तस्मात् स्यूतात् एव शब्दः निर्गच्छन् अस्ति इति । वान्क्यूनः स्यूतसमीपम् आगत्य कर्णौ दत्त्वा वार्तालापं श्रोतुं प्रयासं कृतवान् । प्रेतात्मनां वार्तालापः एवं प्रचलति स्म ।

“बालकस्य विवाहः अद्य सम्पद्यमानः अस्ति । अस्मान् बद्धवान् अस्ति सः । अतः प्रतीकारः अस्माभिः करणीयः एव । तं वयं मारयाम । तस्य मरणानन्तरं यः कोऽपि एतं स्यूतम् उद्घाटयिष्यति एव । ततः वयं मुक्ताः भविष्यामः” इति एकेन उक्तम् ।

“योग्यं चिन्तनम् एतत् । किन्तु तस्य मारणाय कः उपायः ?” इति अपृच्छन् अन्ये प्रेतात्मानः ।

तदा कश्चित् प्रेतात्मा - “अहं विषमय-कूपस्य प्रेतात्मा अस्मि । अहं तस्य प्रयाण-मार्गे कूपं स्थापयिष्यामि । सः तु जलं पातुं तत्र आगमिष्यति एव । ततः तेन जलं पीत्वा मरणं प्राप्यते ... हा हा हा” - इति उक्त्वा हसितवान् ।

“योग्यः उपायः । यदि सः मार्गे जलं न पास्यति तर्हि अहं तं मारयिष्यामि । यतः अहं विषमयफलस्य कथायाः प्रेतात्मा अस्मि । जिन्हः येन मार्गेण गच्छति तस्मिन् मार्गे अहं वृक्षस्य अधोभागे एव लम्बमानः स्थास्यामि । फलरूपिणं मां सः यथा खादेत्

आसीत् तेषां प्रेतात्मनाम् । जिन्हः वान्क्यूनः च कथायाः श्रवणे कथने च तथा आसक्तौ भवतः स्म यत् तेषां प्रेतात्मनां दुःखं सङ्कटं च ज्ञातुम् एव तौ समर्थौ न जातौ ।

जिन्हः इदानीं पञ्चदशवर्षीयः अभवत् । कोरियादेशे एतत् वयः विवाहयोग्यम् इति चिन्तयन्ति स्म । अतः जिन्हस्य मातापितरौ सुन्दरीं कन्यां काञ्चित् अन्विष्टवन्तौ । मिन्जीनामिका सा कस्यचन वणिजः पुत्री ।

विवाहः निश्चितः ! विवाहदिने प्रातः एव पिता वधूगृहं गन्तुं सन्नद्धः आसीत् । अन्ये केचन बन्धवः गृहे एव स्थितवन्तः वध्वाः स्वागताय सन्नाहं कर्तुम् ।

सेवकः वान्क्यूनः इदानीं वृद्धः । अतः सोऽपि गृहे एव स्थितः । गृहे सर्वत्र सन्नाहं परिशीलयन् सः जिन्हस्य शयनगृहं प्रविष्टः । तस्मिन् प्रकोष्ठे तेन केषाञ्चन

तथा करिष्यामि” इति अन्येन प्रेतात्मना उक्तम् ।

“यदि सः वधूगृहगमनपर्यन्तम् अपि जलपानं विना फलखादनं विना च गच्छेत् तर्हि मम कथायाम् आगतां तीक्ष्णच्छुरिकाम् अहं वधूगृहस्य पुरतः प्रसारितस्य स्वागत-कटस्य अधः स्थापयिष्यामि । वरः यदा तदुपरि पदं स्थापयिष्यति तदा पादभङ्गं प्राप्य मरणं प्राप्स्यति” इति अवदत् अन्यः ।

“यदि सः अनेनापि मृतः न भविष्यति तर्हि मम कथायां स्थितं सर्पम् अहं वध्याः शय्यायाः अधोभागे स्थापयिष्यामि । रात्रौ वरं सः सर्पः दशेत् एव । तदा तु तस्य मरणं निश्चितमेव” इति अपरः प्रेतात्मा उक्तवान् ।

तत् श्रुत्वा अन्ये सर्वे प्रेतात्मानः - ‘युक्तम् एतत्’ इति एकस्वरेण उक्तवन्तः ।

वृद्धः वान्कयूनः एतत् सर्वं श्रुतवान् । स्वामिभक्तः सः तस्मिन् बालके विशेष-प्रीतिमान् आसीत् । अतः इदानीं तस्य मनसि भीतिः उत्पन्ना । तेन ज्ञातमेव आसीत् यत् प्रेतात्मानः स्यूतेषु बद्धाः सन्तः अपि दुष्ट-कार्याणि कर्तुं कारयितुं च समर्थाः इति ।

अतः सः स्वामिसमीपं गत्वा उक्तवान् - “श्रीमन् ! अद्य शुभदिनम् । अतः मम काष्ठेन इच्छा अस्ति यत् मया अपि वरस्य अश्वस्य अनुसरणं करणीयम् इति” इति ।

स्वामी तु ‘भवतु’ इति उक्तवान् ।

वान्कयूनस्य सन्तोषस्य पारमेव न आसीत् । तस्य कारणं - विवाहे मया उत्तमं स्थानं प्राप्तम् इति न, अपि तु मार्गे वरस्य जिन्हुस्य ये अपायाः जायमानाः सन्ति तेभ्यः

तं रक्षितुम् अवकाशः लब्धः इति ।

वान्कयूनस्य मनसि या भीतिः आसीत् तथैव प्रवृत्तम् मार्गे जिन्हुः कश्चन कूपं दृष्ट्वा जलं पातुम् इष्टवान् । सेवकः वान्कयूनः तम् उक्तवान् - “वत्स ! जलस्य उद्धरणाय कश्चन समयः आवश्यकः एव । तावता भवान् स्विन्नः भवेत् । यतः आतपः तीव्रः अस्ति । स्वेदकारणतः भवतः वेषादिकं मलिनं भवेत्” इति ।

जिन्हुः यद्यपि पिपासितः तथापि सेवक-वचने सत्यांशः अस्ति इति विचिन्त्य सः अश्वम् अग्रे चालितवान् । किञ्चिद्दूरं यदा गतं तदा पक्कैः फलैः युक्तः कश्चन वृक्षः तेन दृष्टः । तदा सः सेवकम् उक्तवान् - “अस्य फलस्य खादनेन मम पिपासा शान्ता भवेत् । मधुराणि तानि फलानि आनयतु” इति ।

सेवकः चिन्तामिश्रितेन स्वरेण उक्तवान् - “आर्य ! भवतः विवाहः अद्य सम्पत्स्यते ।

भवान् अद्य मार्गे लब्धं फलं खादति चेत् तद् उचितं न" इति ।

जिन्हनेन विना प्रतिवचनं स्वस्य अश्वः अग्रे प्रेरितः ।

किञ्चित्कालानन्तरं ते वधूगृहं प्राप्तवन्तः । उभौ सेवकौ सम्प्रमेण आगत्य वरस्य पादस्थापनाय दुकूलस्य तल्पम् अधः स्थापितवन्तौ ।

वान्क्यूनः झटिति तत् तल्पं ततः निष्कास्य - "एतत् तल्पं चिक्रणमयम् अस्ति । यदि वरः अत्र पादौ स्थापयेत् तर्हि स्वलनं प्राप्य निश्चयेन पतेत् । गच्छन्तु, दारुमयम् अपरम् आसन्दम् आनयन्तु" इति अज्ञापितवान् ।

एतत् श्रुत्वा सर्वे आश्चर्यचकिताः । केनचित् दारुमयः आसन्दः झटिति आनीतः । वान्क्यूनसाहाय्येन जिन्हः अश्वात् अवातरत् ।

विवाहोत्सवः कस्मिंश्चित् उद्याने आयोजितः आसीत् । अमूल्यैः आभरणैः अलङ्कृता वधूः सखीभिः सह आगत्य

विवाहवेदिकाम् आरूढवती । विवाहः सवैभवं सम्पन्नः । विवाहशोभां वर्धयितुं नृत्यादिकं सम्पन्नम् । रात्रिः सञ्जाता । वधूवरौ शयनगृहं प्रवेष्टुम् उद्युक्तौ ! तदा छुरिकामेकां स्वीकृत्य वान्क्यूनः थावन् आगतः ।

'किम् अभवत् ?' इति पृच्छन्तः सर्वेः आश्चर्येण पश्यन्तः एव आसन् । तावति काले वान्क्यूनः शय्यायाः उपरि आच्छादितं वस्त्रं निष्कास्य अधः स्थितं सर्पं मारितवान् । सर्वे आश्चर्येण स्तब्धाः ।

जिन्हः पितरम् उक्तवान् - "अहा, एतेन वान्क्यूनेन मम प्राणाः रक्षिताः अद्य । यदि एषः न स्यात् तर्हि एतावता अहं प्राणैः वियुक्तः अभविष्यम्" इति ।

वान्क्यूनः पुनरेकं दिनं तत्रैव उषितवान् । अनन्तरदिने वधूवरौ गृहं प्रति आनायितवान् । सर्वेऽपि महान्तम् आनन्दम् अनुभूतवन्तः ।

वान्क्यूनः वधूवरौ शयनगृहं नीत्वा - "ह्यः भवतः विषये मया प्रदर्शितः व्यवहारः विचित्रः इव अभासत इति मन्ये । तस्य कारणम् इदानीम् अहं कथयामि" इति वदन् प्रेतात्मनां सम्भाषणं सर्वं विस्तरेण श्रावितवान् ।

तदा वधूः अग्रे किं करणीयमिति मनसि विचिन्त्य पतिम् उक्तवती - "महोदय ! अद्य आरभ्य भवता माम् उद्दिश्य प्रतिदिनम् एका कथा वक्तव्या । ततः कथायाः सर्वे प्रेतात्मानः एकैकशः मुक्तिं प्राप्नुवन्तु नाम" इति ।

वाचकानां कृते कथास्पर्धा

चिता कथापूर्ति: अर्हति रू. २५०/- पारितोषिकत्वेन

अथस्तनकथा पठ्यताम् -

वृद्धस्य जगन्नाथस्य पुत्रः स्नुषा च कस्यचित् साङ्गामिक-
रोगस्य कारणतः दिवं गतौ । अतः पौत्रयोः पोषणभारः
जगन्नाथस्य उपरि आपतिता । पौत्रौ योग्येन क्रमेण वर्धनीयौ
इति चिन्तयन् जगन्नाथः एतद्विषये मित्रस्य जगन्मोहनस्य
साहाय्यं प्रार्थितवान् । बालयोः योग्यतां परीक्षितुम् इच्छन्
जगन्मोहनः कदाचित् तौ स्वसमीपम् आहूय अपृच्छत् -

“भगवान् भवतोः पुरतः प्रत्यक्षीभूय स्वसुखजीवनाय यत्
इच्छतः तत् प्रार्थयताम् इति यदि वदेत् तर्हि भवद्भ्यां किं
प्रार्थ्येत ?” इति ।

बालाभ्यां यत् उक्तं तत् श्रुत्वा जगन्मोहनः जगन्नाथम् अवदत् - “एताभ्याम् उक्तं भवता
श्रुतं खलु ? भाविनि काले भवान् ज्येष्ठाय गृहं कृषिक्षेत्रं च ददातु । कनिष्ठस्य विषये भवता
विशेषतः किमपि चिन्तनीयं नास्ति । यत्र गम्यते तत्र उत्तमं जीवनं कर्तुम् अर्हति सः” इति ।

● ताभ्यां बालाभ्यां किम् उक्तं स्यात् इति चिन्तयन्ति भवन्तः ?

● जगन्मोहनेन यत् उक्तं तस्य आधारः कः ?

स्वस्य अभिप्रायं १००-१५० शब्दैः लिखित्वा पिहितपत्रस्य उपरि ‘Story contest’ इति
लिखित्वा अथस्तनेन प्रवेशपत्रेण सह प्रेष्यताम् -

अन्तिमः दिनाङ्कः - ३१, डिसेम्बर - २००४

नाम ----- वयः ----- जन्मदिनाङ्कः -----

विद्यालयः ----- कक्षा -----

गृहसङ्केतः -----

----- Pincode -----

पोषकस्य हस्ताक्षरम्

भाग्यहीनुः हस्ताक्षरम्

CHANDAMAMA INDIA LIMITED

82, Defence Officers Colony, Ekkaluthangal, Chennai - 600 097

कृष्णपक्षिणः शापविमोचनम्

मालविकपुरनामके राज्ये स्थिते अभयारण्ये किञ्चन मनोहरं कुटीरम् अस्ति । पौत्र्या चन्द्रहासिन्या सह वीरभद्रनामकः कश्चन वृद्धः तत्र निवसति । चन्द्रहासिनी षोडशवर्षीया । बाल्यात् आरभ्य सा पितामहेन सह तत्रैव निवसति । अरण्यप्रदेशस्य समग्रः परिचयः तस्याः अस्ति । अरण्ये स्थितैः प्राणिभिः सह स्नेहेन व्यवहरति सा ।

चन्द्रहासिनी पितामहे विशेषतः स्निह्यति । कदाचित् वार्तालापावसरे सा पितामहं पृष्ठवती - “आवाम् एतस्मिन् अरण्ये किमर्थं निवसावः ?” इति ।

“वत्से ! अहं पूर्वं मालविकपुरराज्यस्य राज्ञः धीरसिंहस्य सारथिः आसम् । कदाचित् प्रतिवेशिराजः चित्रवर्णः हठात् आक्रमणं कृतवान् । चित्रवर्ण-धीरसिंहयोः महत् युद्धं प्रवृत्तम् । युद्धे चित्रवर्णेन क्षिप्तेन भङ्गेन अस्माकं महाराजः व्रणितः । यद्यपि युद्धे महाराजस्य एव जयः जातः, तथापि सारथेः

मम अनवधानात् एव व्रणः अभवत् इति चिन्तयन् राजा मां नगरात् निष्कासितवान् । भवत्याः मातापितरौ बाल्ये एव दिवं गतौ खलु ? अतः ततः आरभ्य अहं भवत्या सह अत्रैव अरण्ये निवसामि” इति विवृतवान् वीरभद्रः ।

एकदा चन्द्रहासिनी स्वस्य कुटीरस्य पुरतः प्रेङ्गायाम् उपविश्य क्रीडन्ती कञ्चित् कृष्ण-पक्षिणं दृष्टवती ।

चन्द्रहासिनी तस्य समीपं गत्वा हस्तेन तम् उन्नीतवती । तदा तया ज्ञातं यत् तस्य पक्षस्य अधः व्रणः जातः अस्ति इति ।

चन्द्रहासिनी तस्य पक्षिणः व्रणम् औषधेन लिप्त्वा आहारव्यवस्थामपि कृतवती । परेद्यवि एव तस्याः उपचारेण स्वस्थः सः पक्षी तां कृतज्ञतापूर्णया दृष्ट्या अपश्यत् ।

केषुचिदेव दिनेषु पक्षिणः व्रणः सम्पूर्णतया उपशान्तः । एतदभ्यन्तरे पक्षिचन्द्रहासिन्योः स्नेहः गाढतया प्रवृद्धः आसीत् ।

कदाचित् महाराजः धीरसिंहः कैश्चित् सैनिकैः सह तत् कुटीरम् आगतः । तस्मिन् समये वीरभद्रः कार्यवशात् कुटीरे नासीत् । धीरसिंहः चन्द्रहासिनीं पृष्ठवान् - “वत्से ! एतम् अरण्यप्रदेशं भवती सम्यक् जानाति किम् ?” इति ।

चन्द्रहासिन्या ऊहितं यत् एषः महाराजः एव स्यात् इति । अतः सा उक्तवती - “महाराज ! समग्रम् अरण्यप्रदेशं सम्यक् एव जानामि” इति ।

“मम कथनं विनैव भवत्या ऊहितं यत् अहं महाराजः एव इति । अहं महाराजः धीरसिंहः अस्मि । केभ्यश्चित् दिनेभ्यः पूर्वं मम ज्येष्ठः पुत्रः मृगयार्थं एतत् वनम् आगतः । तस्मिन् समये कस्यचित् वृक्षस्य अधः तपस्यतः ऋषेः शिरसि कञ्चन सैनिकः मृतं कृष्णपक्षिणं स्थापितवान् । एतस्मात् कुपितः ऋषिः यदा नेत्रे उद्धाटितवान् तदा मम पुत्रः तस्य पुरतः स्थितः आसीत् । सः ऋषिः मम पुत्रम् एव अस्य अकार्यस्य कर्तारं विचिन्त्य किमपि अविचार्य स्वमन्त्रशक्त्या तं कृष्णपक्षिणं कृतवान् । सैनिकद्वारा एतां वार्तां ज्ञातवान् अहं तं पक्षिणम् अन्विष्यन् एतत् अरण्यम् आगतः” इति उक्तवान् राजा धीरसिंहः ।

तदा चन्द्रहासिनी - “महाराज ! तं कृष्णपक्षिणम् अहं न केवलं दृष्टवती, अपि तु ब्रणितं तम् औषधोपचारेण स्वस्थं कृतवती अस्मि अपि । सः अत्रैव कुत्रापि स्यात्” इति वदन्ती सा करताडनं कृतवती ।

अपरस्मिन् एव क्षणे सः कृष्णपक्षी उड्डयनं कुर्वन् आगत्य चन्द्रहासिन्याः स्कन्धे उपविष्टः ।

तं दृष्ट्वा महाराजः पुत्रप्राप्त्या इव महान्तं सन्तोषम् अनुभूतवान् ।

ततः चन्द्रहासिनी पृष्ठवती - “प्रभो ! अस्य राजकुमारस्य पूर्वतनरूपप्राप्त्यर्थं कः उपायः ?” इति ।

“पुत्रि ! एतमेव विषयं वक्तुम् अहम् उद्युक्तः । येन ऋषिणा शापः दत्तः सः मया दृष्टः, निवेदितः च यत् अपराधी मम पुत्रः न, अपि तु अन्यः कञ्चन अहद्वारी सैनिकः इति । तदा ‘विना कारणं मया राजकुमारः दण्डितः’ इति ऋषिः अनुकम्पया युक्तः सन् मन्त्रजलं मह्यं दत्त्वा उक्तवान् - ‘यः विनापराधं भवता दण्डितः, सः एतेन जलेन राजकुमारं यदि प्रोक्षेत् तर्हि एषः निजरूपं प्राप्स्यति’ इति” इति उक्तवान् महाराजः ।

तदा बहुधा सन्तुष्टा चन्द्रहासिनी उक्तवती

- “प्रभो, तर्हि समस्यायाः परिहारः विनायासं लब्धः इव” इति ।

राजा चन्द्रहासिन्याः वचनस्य तात्पर्यं न ज्ञातवान् एव । अतः सः पृष्ठवान् - “कथम् एतत् ?” इति ।

“महाराज ! मम पितामहः वीरभद्रः भवतः रथस्य सारथिः आसीत् । अहं तस्य पौत्री । मम नाम चन्द्रहासिनी इति । युद्धे यदा शत्रुः भङ्गेन भवन्तं व्रणितं कृतवान् तदा भवान् अविमृश्य मम पितामहं नगरात् निष्कासितवान् । किन्तु मम पितामहः स्वदेशं राजानं च बहुधा इच्छति । देशविषये भवतः विषये च तस्य इतोऽपि अवला श्रद्धा वर्तते एव । विना कारणं भवता दण्डितः मम पितामहः । अतः तेनैव तत् मन्त्रजलप्रोक्षणं कारयतु” इति उक्तवती चन्द्रहासिनी ।

तदा एव बहिर्भागात् आगतः वीरभद्रः महाराजं दृष्ट्वा झटिति तं नमस्कृत्य सर्वं विषयं ज्ञात्वा तेन मन्त्रजलेन पक्षिणं प्रोक्षितवान् । तदनन्तरक्षणे एव राजकुमारः जयसिंहः स्वस्य वास्तविकं रूपं प्राप्तवान् ।

महता सन्तोषेण महाराजः वीरभद्रम् उक्त-

वान् - “वीरभद्र ! विना कारणं भवान् नगरात् निष्कासितः इति अहं बहुधा दुःखम् अनुभवामि” इति ।

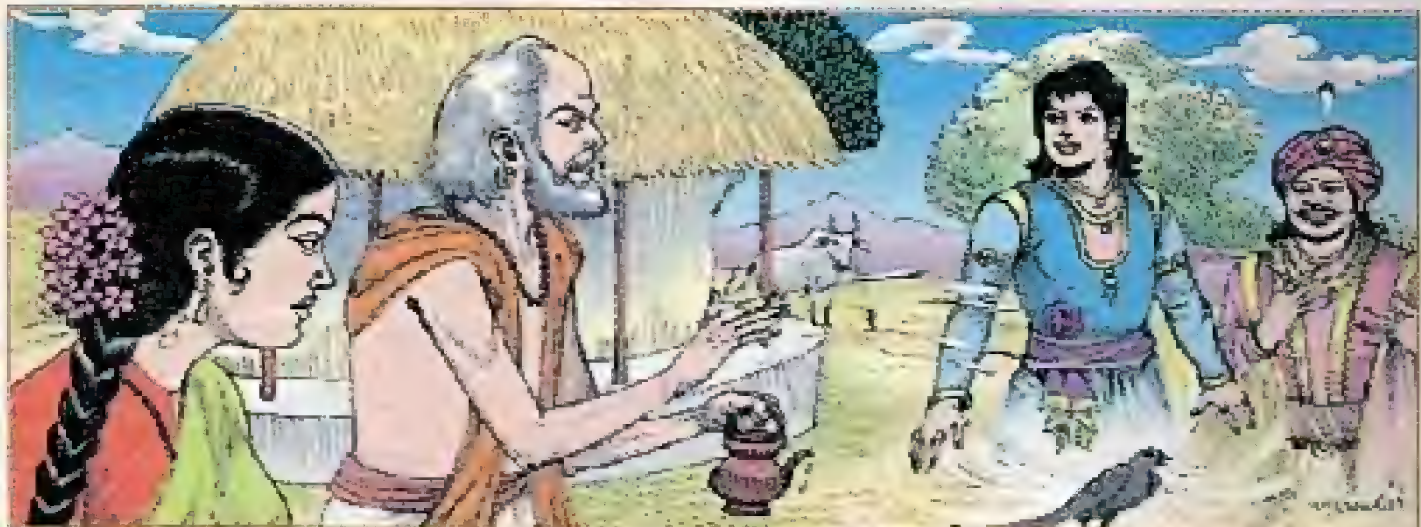
तदा वीरभद्रः सविनयम् उक्तवान् - “प्रभो ! तदा यः दण्डः भवता मह्यं दत्तः स एव इदानीं राजकुमारस्थितिविमोचने वरः सञ्जातः । मम इतोऽपि अधिकस्य सन्तोषस्य विषयः कः अन्यः स्यात् ?” इति ।

ततः जयसिंहः पितरम् उक्तवान् - “यदा पक्षिरूपेण आसं तदा चन्द्रहासिनी मां महत्या प्रीत्या महता आदरेण च रक्षितवती । यदि भवतः वीरभद्रस्य च अनुज्ञा स्यात् तर्हि अहं चन्द्रहासिनीं परिणेतुम् इच्छामि” इति ।

“आदौ चन्द्रहासिनीं पृच्छतु भवान् - सा भवतः परिणयम् अङ्गीकुर्यात् उत न इति” इति राजा हसन् पुत्रम् उक्तवान् ।

चन्द्रहासिनी लज्जया शिरः अवनमय्य राजकुमारम् एव कटाक्षेण पश्यन्ती पितामहस्य पृष्ठतः गत्वा स्थितवती ।

ततः मासाभ्यन्तरे एव राजकुमारः जयसिंहः योग्ये विवाहमुद्धर्ते चन्द्रहासिनीं परिणीतवान् ।

हननप्रयासेन वनवासेन च पीडितस्य शान्ति-
देवस्य मरणकाले अपि सन्तोषः नाम मम
पुत्रः जयानन्दस्वामिनः आश्रमे वर्धमानः
अस्ति इति । जयानन्दः वसन्तस्य साहाय्येन
शान्तिदेवस्य अन्तिमसंस्कारं निर्वर्तितवान् ।
वसन्तराजकुमारयोः मेलनम् अभवत् । तयोः
मैत्री अपि प्रवृद्धा ।

आर्यः

राजकुमारस्य अज्ञातं
रहस्यम्

चित्रम् - गान्धि-अख्यः

जयानन्दः वसन्तः च आश्रमम् आगच्छतः ।

राज्ञः
मरणस्य वार्ता
केनापि ज्ञातव्या
नास्ति ।

सः अस्माकम्
आन्दोलनस्य प्रमुखः
आधारः आसीत् ।

अमृतपुर्या
वसति सः ।

भवता मन्त्री
मानवेन्द्रः अवश्यं
मेलनीयः । सः
भवतः मार्गदर्शनं
करिष्यति ।

राजकुमार !
एषोऽहं भवन्तम्
अभिवादये ।

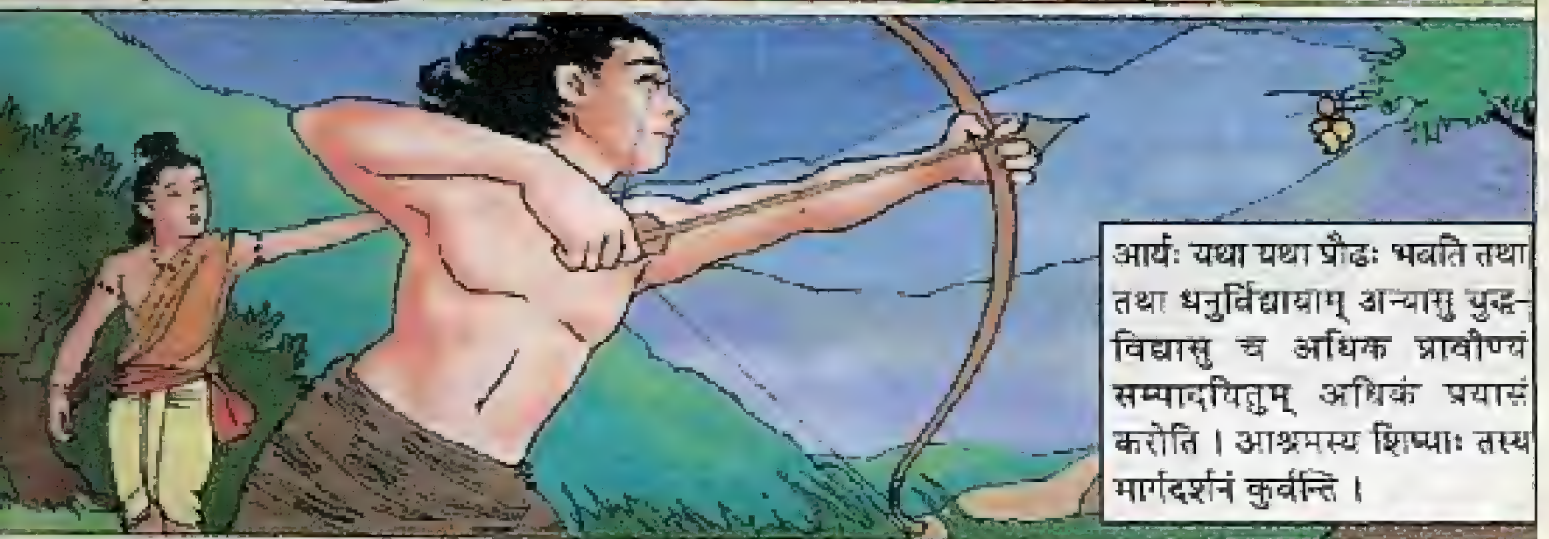
वसन्त !
मया एतस्य नाम
'आर्य' इति कृतम्
अस्ति ।

मां 'राजकुमारः'
इति मा वदतु । अहं
भवतः सुहृत् अस्मि ।

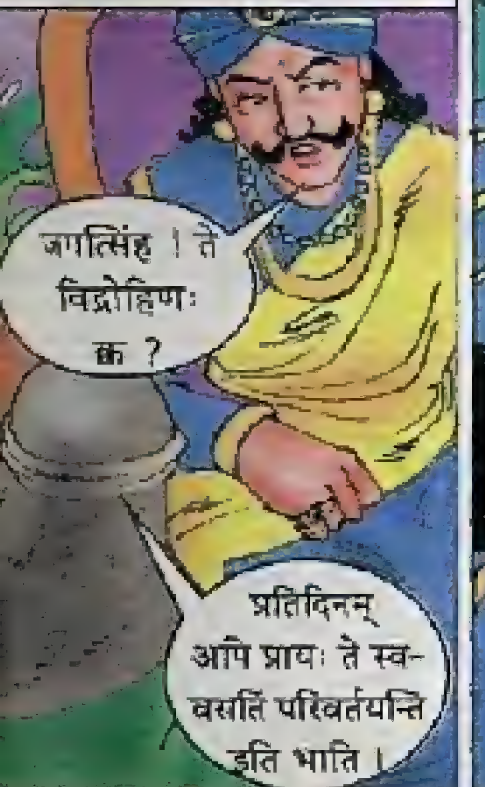
मम अनुयायिनां
का गतिः भवेत्
ऋषिवर्य ?

कानिचन
दिनानि आन्दोलनं
स्थगितं भवतु । आर्यः
अत्रैव वर्धताम् । राज्यस्य
गतिविधीन् काले
काले मां वदतु
नियततया ।

वीरसिंहः नूतनेन सेनापतिना सह
समालोचनं करोति ।

वीरसिंहः मृगयार्थं निर्गच्छति । सैनिकाः अरण्ये सर्वत्र अभिव्याप्ताः सन्तः वन्यपशूनां धावनाय भेरीप्रभृतीनि बाद्यानि बादयन्ति ।

भारतीयपत्रालयस्य १५० तमं वर्षम्

सार्धैकशतवर्षेभ्यः पूर्वं भारतीयपत्राचारव्यवस्था स्वतन्त्रसङ्घटनत्वेन परिगणिता, राष्ट्रस्तरीयं प्राधान्यम् अवहत् च । १८५४ तमवर्षस्य पत्रालयविधिः पत्राणां प्रेषणादिनिमित्तं सर्वकारस्य पूर्णाधिकारम् अकल्पयत् ।

१६८८ तमे वर्षे मद्रास्-सुरत्-कलकत्तासु स्वस्य कार्यालयादिकं वहन्त्या दि इंग्लीष् ईस्ट् इण्डिया कम्पनी नामिकया संस्थया मुम्बयीनगरे प्रथमः पत्रालयः प्रतिष्ठापितः । अग्रिमेषु वर्षेषु मद्रास्कलकत्तानगरयोः अपि पत्रालयः आरब्धः । 'धावकानां' द्वारा एतेषां त्रयाणां परस्परसम्पर्काय व्यवस्था उपकल्पिता । १७७४ तमे वर्षे प्रथमः पत्रालयाधीक्षककार्यालयः आरब्धः कलकत्तानगरे । त्रयः अपि पत्रालयाः शुल्कस्वीकारपुरस्सरं जनानां पत्राणां नयनानयनम् आरब्धवन्तः । शतमैलदूरस्य निमित्तं शुल्कम् आसीत् आणकद्वयम् (१३पैसाः) । एतच्च शुल्कं दातव्यम् आसीत् पत्रस्वीकर्त्रा, न तु पत्रस्य प्रेषयित्रा ।

१८३७ तमवर्षपर्यन्तं त्रयः अपि पत्रालयाः स्वकीयैः एव नियमैः व्यवहरन्ति स्म । १८३७ तमे वर्षे पत्रालयविधिः तेषां व्यवहारे समानरूपताम् अकल्पयत् ।

१८५० तमे वर्षे त्रिषु अपि पत्रालयेषु पत्रालयाधीक्षकस्थानम् उपकल्पितम् । १८५४ तमे वर्षे नूतनः पत्रालयविधिः पारितः । ततः केन्द्रीयपत्राचाराधिकरणस्य अधीक्षकस्थानम् उपकल्पितं जातम् । पत्रालयमूल्ये समानता, दूरम् अविगण्य शुल्कस्वीकारव्यवस्था च व्यवहारपथम् आगता । 'शुल्कपट्टिका'याः मुद्रणम् आरब्धम् । प्रेषकेण एव शुल्कं दातव्यम् इत्येषा व्यवस्था अपि आरब्धा ।

१८५४ तमे वर्षे अस्माकं देशे ६५२ पत्रालयाः आसन् । अद्य देशे १५५,००० पत्रालयाः नगरेषु, १४०,००० पत्रालयाः ग्रामेषु च सन्ति । जगति विद्यमाना अतिमहती पत्रालयव्यवस्था एषा । १९४७ तमे वर्षे २३,००० पत्रालयाः आसन् देशे । २००३ तमे वर्षे एतया पत्रालयव्यवस्थया ९,००,००,००,००० पत्राणि प्रापितानि ।

१९११ तमे वर्षे फेब्रवरीमासे १८ दिनाङ्के भारतेन विमानेन अपि पत्राणि नीतानि ऐदम्प्राथम्येन । इतः पूर्वं केनापि देशेन एवं कृतं न आसीत् । अलहाबादनैनीनगरयोः मध्ये विमानसञ्चारं कुर्वन् फ्रेञ्च्देशीयः एम्. पिक्येदनामकः ६५०० पत्राणि आत्मना सह नीतवान् आसीत् ।

पुटोऽयं भवताम् पुटोऽयं भवताम्

भवदर्थं विज्ञानम्

शितलीभवनकथा

महति घर्मे यदि कोऽपि शीतलं जलं, हिम-
खण्डोपेतं जलं वा दद्यात् तर्हि महान्
आनन्दः खलु भवेत् ?

जलस्यैव कानिचन वैशिष्ट्यानि सन्ति ।
यदा तापमानं शून्यांशयुक्तं भवति जलं घनरूपं
याति । किन्तु प्रवहत् जलं तु तस्मिन् शून्यतापे
अपि घनरूपं न प्राप्नोति । प्रवहति जले स्थितः
वायुः एव एतस्य कारणम् । वायुकणानां
कारणतः शून्यादपि न्यूनः तापः यदा भवति
तदैव प्रवहत् जलं घनीभवति । प्रवहत् जलं
हिमखण्डान् छेत्तुम् अपि अर्हति । प्रवहत् जलं
घनीभूतस्य जलस्य द्रवरूपप्राप्तये शक्तिम्
अपि प्रददाति ।

शीतके स्थापितं जलम् अतिशीतलं भवति
चेदपि घनरूपं न प्राप्नोति इत्यंशः भवद्भिः
लक्षितः स्यादेव खलु ? तत्र कारणं तत्रत्यस्य
तापस्य निग्रहणव्यवस्था । तापः शून्यांशं यथा
न प्राप्नुयात् तथा व्यवस्था उपकल्पिता भवति
तत्र । तत्रैव घनीकरणविभागे स्थापितं जलं
घनीभवति । यतः तस्मिन् भागे तापः शून्यत्वं
यथा प्राप्नुयात् तथा व्यवस्थापितं भवति ॥

भवतां परिसरः

लवणसरोवरः

लवणांशाधिक्ययुक्तः सरोवरः अस्ति 'मृत-
सरोवरः' । सरोवरोऽयं समुद्रायते । इस्त्रेल-
जोर्डान्देशयोः मध्ये अस्ति एषः सरोवरः ।
सामान्येषु समुद्रेषु जलस्य लवणांशः यावत्
भवति ततोऽपि दशगुणितः भवति अत्र । अत्रत्ये
जले खनिजांशाः अपि बहवः भवन्ति । अतः
एतत् जलम् औषधायते अपि । एतस्मिन्
सरोवरपरिसरे जीविनां सद्भावः सर्वथा न
दृश्यते । एतस्य उपरि न कोऽपि पक्षी डयमानः
दृश्यते । एतस्मात् सरोवरात् जलं न निर्गच्छति ।
उत्तरजोर्डान्प्रदेशे प्रवहन्त्यः नद्यः एतं सरोवरं
प्रति नैरन्तर्येण जलम् आनयन्ति ।

समुद्रस्तरात् नितराम् अधः, तन्नाम १३००
पादमिते अधोभागे अस्ति एषः । अत्रत्ये जले
२५% लवणांशः दृश्यते । अतः एव अत्रत्यस्य
जलस्य उपरि स्थितः शयितः अपि वा कोऽपि
मज्जितः न भवति ।

औष्ण्याधिक्योपेतस्य वातावरणस्य, जलस्य
निरन्तरवाष्पीभवनस्य च कारणतः जोर्डानीयेषु
पर्वतप्रदेशेषु सदापि कुज्झटिकामयता दृश्यते ।

पुढोऽयं भवताम् पुढोऽयं भवताम्

भवन्तः जानन्ति किम् ?

चायपेयम् आरोग्याय

चीनदेशीयेन चक्रवर्तिना शेन्नङ्गवर्येण आकस्मिकतया अन्विष्टं पेयम् अद्य जगतः अतिजनप्रियेषु पेयेषु द्वितीयं स्थानं प्राप्तवत् अस्ति । पेयेषु प्रथमं स्थानं तु जलस्य एव । क्रिस्तात् पूर्वं २७३७ तमे वर्षे एव ज्ञातं यत् चायपेयं मानवस्य शरीरे मनसि च कमपि परिणामविशेषं जनयति इति ।

कृष्णवर्णीयं चायचूर्णम् अधिकम् उत्तप्तं भवति । हरितचायचूर्णानि बाष्पेण परिष्कृतानि सम्यक् शोषितानि च भवन्ति । हरितचायस्य पानम् आरोग्याय कल्पते इति परिभाष्यते ।

चायस्थः केफीन्नामकः विषांशः आरोग्यस्य हानिं कल्पयति इति बहूनां भीतिः । किन्तु वस्तुस्थितिः तु एषा यत् काफीचूर्णे यावान् केफीनंशः भवति तस्य त्रिभागमात्रम् एव भवति चायचूर्णे ।

अभिवर्ध्यतां ज्ञानशक्तिः

यन्त्रोद्यमसम्बद्धाः प्रश्नाः

१. कः भारतात् उपस्करनयनाय मार्गम् अन्विष्टवान् ?

- (अ) मार्को पोलो
- (आ) ह्यूयेन् त्साङ्ग्
- (इ) वास्को ड गाम
- (ई) क्रिस्टोफर कोलम्बस्

२. वित्तकोषाणां राष्ट्रियीकरणं कदा सम्पन्नम् ?

- (अ) १९५२ तमे वर्षे
- (आ) १९६४ तमे वर्षे
- (इ) १९६९ तमे वर्षे
- (ई) १९७५ तमे वर्षे

३. भारते अत्यधिकप्रमाणेन किम् उत्पाद्यते ?

- (अ) सुवर्णम् (आ) तण्डुलः
- (इ) अभ्रकम् (ई) अयः

४. भारतीयः रूप्यक-कागदमुद्रणालयः कुत्र अस्ति ?

- (अ) पुणेनगरे
- (आ) कोल्कतानगरे
- (इ) ग्वालियरे
- (ई) नासिकनगरे

(उत्तराणि ७० तमे पृष्ठे)

चित्रशीर्षिकास्पर्धा

अधस्तनं चित्रद्वयं दृष्ट्वा परस्पर-
सम्बन्धिवाक्यद्वयेन चित्रशीर्षिकां किं
भवन्तः प्रेषयितुं शक्नुयुः?

TAJY PRASAD

SOURA

समपत्रे लिखिता चित्रशीर्षिका अधस्तनसङ्केताय प्रेषणीया -
चन्द्रमामा (संस्कृतम्) 'अक्षरम्' ८ उपमार्गः, गिरिनगरम्, बेङ्गलूरु - ५६००८५

योग्या शीर्षिका एतन्मासस्य २५ तः पूर्वं प्रेषणीया । सर्वश्रेष्ठायै शीर्षिकायै रू. १००/- पुरस्काररूपेण दत्तस्यन्ते ।
पुरस्कृता शीर्षिका मासद्वयानन्तरं प्रकाशयिष्यते ।

अभिजिज्ञानानि

'अक्टोबर्' मासस्य चित्रशीर्षिकाप्रेषिका -

श्रीमती मीरा रामनाथ
२३, मैल्स्टोन् अपार्ट्मेण्ट्
१४, श्रीरामनगर सीत् स्ट्रीट्, अल्वारपेट्
चेन्नै - ६०० ०१८

पुरस्कृता शीर्षिका

बिन्दुसलिलेन सेकः
सिन्धुसलिलेन मोदः

अभिवर्धतां ज्ञानशक्तिः - उत्तराणि

१. वास्को ड गाम - १४९८
२. १९६९तमे वर्षे
३. अभ्रकम्
४. नासिकनगरे (महाराष्ट्रम्)

JUNIOR

CHANDAMAMA

PROVIDES THE KEY TO A TREASURE CHEST OF KNOWLEDGE

SKILLS

Colouring Contest, Arts and Crafts, Fun with Cooking, Mathemagic, and **MORE**

HERITAGE / HISTORY

Panchatantra, Men of Wit, Saints and Sages, They Said It, Monuments and Landmarks of India, Historical Events, and **MORE**

ACTIVITY

Cover Activity, Astro Aria, Goober's Words, Joining Dots, Spot the Differences, Number Game, and **MORE**

KNOWLEDGE

Star Gazing, Nature Page, Minkoo's Males, Wonders of the World, Rights and Duties, Thematic ABC, Health Care, and **MORE**

ENTERTAINMENT / FUN

Riddles, Rebus, Nursery Rhymes, Naughty Baloo, Jokes, and **MORE**

S-H-A-K-E ! LIKE THE MILK SHAKE, WHICH IS ONE OF CHILDREN'S FAVOURITE DRINKS, THEY WILL FIND THE 'JCM SHAKE' A DELIGHT!

Junior Chandamama is the only magazine that engages its readers to develop their talent and kindles their imagination.

PAGE AFTER PAGE - MONTH AFTER MONTH

Rs. 144 FOR 12 ISSUES - DD OR M.O IN FAVOUR OF CHANDAMAMA INDIA LTD.,
82 DEFENCE OFFICERS COLONY, EKKADUTHANGAL, CHENNAI - 600097.

न प्रदूषणीयं जलम्

वीणायाः मातुलः नगरात् अनतिदूरे नद्याः तीरे स्थिते रामपुरे निवसति । नद्याः तीरं वीणायाः प्रियं स्थलम् । अतः सदापि विरामदिनानि रामपुरे एव यापयितुम् इच्छति सा । मातुलस्य गृहं प्राप्तवती सा मातुलपुत्राणां तिवेशिबालानां च गणेन सह नदीतीरं प्रति धावति सदापि ।

वर्षद्वयात्मकस्य दीर्घ-कालस्य अनन्तरम् इदानीं वीणा मातुलस्य गृहं प्रति गच्छन्ती अस्ति । तत्र गतया तया महान् आघातः प्राप्तः । यतः तत्रत्या नदी इदानीं नष्टवैभवा जाता दृश्यते । एतत् ज्ञातवत्याः वीणायाः अवर्णनीयः खेदः ।

रामपुरे नद्याः तीरे यदा वस्त्रनिर्माण-यन्त्रागारम् आरब्धं तदा एव नद्याः शोकगाथा अपि आरब्धा । यन्त्रागारस्य मालिन्यं नद्याः जलं कलुषितम् अकरोत् । नद्यां ये स्नान्ति ते चर्मरोगेण पीडिताः जाताः । श्वासकासादयः रोगाः अपि रामपुरवासिषु प्रवृद्धाः ।

“रमणीयस्य रामपुरस्य का एषा गतिः ?

किमर्थम् एवं भवति मातुल ?” इति अपृच्छत् वीणा ।

“यन्त्रागारस्य मालिन्यं नद्यां त्यज्यते यत् तदेव एतस्य सर्वस्य मूलम् । प्रदूषणं काचित् घोरा समस्या वत्से !” इति उक्तवान् मातुलः ।

“युक्तम् एतत् । एतस्य निवारणाय किम् उपायः न कोऽपि अस्ति ?” इति अपृच्छत् वीणा ।

तदा मातुलः अवदत् - “अस्ति एव । प्लास्टिक्स्यूत-पर्णाविकरादयः मार्गपार्श्वस्थासु कुल्यासु मलिनजलवाहिनीषु च न

कदाचिदपि पातनीयाः । यत्र सदा जलं तिष्ठति तत्र किमपि त्याज्यं वस्तु न पातनीयम् । जले त्याज्यवस्तु-पातनं बहूनां रोगाणां कारणं भवति” इति ।

“मम चिन्तनाय उत्तमः आहारः दत्तः अस्ति भवता । अद्य आरभ्य अहं जलमालिन्यस्य निवारणाय मदीयां चिक्रोडसेवां करिष्यामि” इति अवदत् वीणा । एवं कथनसमये तस्याः नेत्रे प्रकाशते स्म ।

Let's paint a better world

Let's not pollute water

Dear Kids,

Write a slogan on the subject and win prizes.

I save oil because _____

Name : _____

Age : _____

School : _____

Class : _____

Address : _____

Ph : _____

PETROLEUM CONSERVATION RESEARCH ASSOCIATION
1D, Shikaji Ganga Piche, New Delhi-110065
E-mail : pcra@pcra.org Website : www.pcra.org